

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Corpus Juris Canonici

Gregor <XIII., Papst>

Coloniae Munatianæ, 1665

Liber Tertiu.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62915](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62915)

notiam debet habere distributionem. Vbi autem in locum defuncti unus tantum substituendus erit, is ea bona, velut & alia, dispensabit.

Clerici possunt maxime accedente iusta causa de bonis Ecclesiasticis facere elemosinam. h. d.

Item si tantum de proprii Juris facultate contraherit Ecclesie, quantum de Ecclesiasticis bonis legaverit, legatum sustinetur.

Clerici possunt testari de his, que acquisiverunt non intuitu Ecclesie. h. d.

Item si tantum de proprii Juris facultate contraherit Ecclesie, quantum de Ecclesiasticis bonis legaverit, legatum sustinetur.

Clerici possunt testari de his, que acquisiverunt non intuitu Ecclesie. h. d.

De his vero &, que aut paternae successionis, vel cognationis intuitu, seu consanguineorum, vel ami-

corum munere, respectu non habito ad Ecclesiam, ad clericos pervenerint, liberè testari poterunt.

Clerico ingenio deficientibus successoribus ab intestato succedit intotum Ecclesia. h. d.

Quod si decesserint intestati, nec aliqui fuerint inventi, qui jure cognationis ipsis succedere valeant, si ingenuis gaudeant natalibus, in integrum tunc Ecclesia succedet, nec suiquam ex rebus eorum aliquid præsumere licebit.

Bona servis promoti ad sacros ordines ab intestato decedentis dividuntur in quatuor partes, ut hic. h. d.

Siverò servus a ad sacros ordines promotus, libertatem nactus fuerit, idemque postea accesserit intestatus, nihil olim dominus de bonis ejus vindicare poterit, sed ejus peculium in quatuor partes dividetur, quarum una Episcopo, altera Ecclesie, tertia pauperibus assignabitur, quarta parentibus: & si non sint capaces parentes, Episcopus eam recipiet, & in usum Ecclesie diligenter distribuet.

Can. 2. extr. de success. ab intest.

Ca. alibi. ext. de test. b. C. quia mo. ext. de test.

FINIS LIBRI SECUNDI

INSTITUTIONUM JURIS CANONICI, LIBER TERTIUS. DE JUDICIIS, ET ILLORUM DIVISIONE. TITULUS PRIMUS.

Quid sit judicium, & quid causa. hoc dicit.

ESTAT, ut videamus de judiciis. Potest autem judicium ita describi. IUDICIUM est discussio causæ, que ritè fit in foro coram iudice: CAUSA vero est origo negotii, & materia judicii.

Qua sint judicia secularia, & quæ Ecclesiastica. h. d.

Symma divisio judiciorum hæc est, quod aut sunt secularia, aut Ecclesiastica. Judicia secularia sunt, que coram iudice laico inter personas seculares exercentur. Ecclesiastica vero sunt, que coram iudice Ecclesiastico inter personas Ecclesiasticas agitantur. Duo enim sunt, quibus principaliter orbis regitur. a. Autoritas sacra Pontificum, & Imperialis ac regia potestas. Unde sicut civilium legum non nisi civilis esse debet executor: ita etiã Ecclesiasticarum Ecclesiasticus Iudex est administrator.

Laicus a laico coram seculari iudice conveniri debet, nisi causa sit spiritualis vel similis: & litera impetrata ad iudicem Ecclesiasticum non tenent. h. d.

Ca. sollicit. extr. de majori, & obe.

Laicus a ergo a laico coram iudice seculari, non autem Ecclesiastico conveniendus erit: quod usque ad eò obtinet, ut etiam si alteruter litigantium ab Apostolica sede literas ad Ecclesiasticum iudicem impetraverit, irritæ sint & inanes. Si tamen causa sit hujusmodi, que ad Ecclesiasticum forum pertineat, qualis est matrimonii, usurarum, perjurii, & similes, licet inter laicos disceptatio sit, Iudex Ecclesiasticus adeundus erit. Idem juris est, si vel a seculari iudice justitia impetrari non potest, vel consuetudo loci, vel miserabilitas personarum Ecclesiasticum iudicem compellendum suadeat.

Clerici habent privilegium, ne coram iudice laico conveniri valeant, cui non potest ullo pacto renunciari. In iudicem tamen Ecclesiasticum non suam possunt consentire, accedente consensu diocesani. h. d.

Pari b ratione tam Milevitanensi, quam Carthaginensi Concilio constitutum est, ne clerici clericos relicto suo Pontifice, ad publica judicia, sub pena depositionis & amissionis propriorum jurium pertrahant: cui

Can. licet. & ca. seq. ext. de foro compet. b. C. si. d. leg. ex. de foro compas.

beneficio, cum non sit personale, sed collegio ecclesiastico indultum, passionibus privatorum, aut juramento illicito derogari non potest. In iudicem tamen non suum si is persona sit ecclesiastica, & Episcopi dioecelani consensus accesserit, clerici consentire poterunt.

Astor sequi debet forum rei. h. d.

Quod si inter clericum & laicum contentio sit, ut cognoscamus, utrum ecclesiasticus, an secularis iudex causam dirimere debeat, dispiciendum erit, quis rei conventi partes sustinet. Nam si clericus, apud ecclesiasticum forum: si laicus, apud secularem erit agitata causa: cum a generale sit, ut astor forum rei sequatur. Cavendum b erit igitur laico iudici, ne quoquo modo clericum condemnet: quod si fecerit ab ecclesia, cui injuriam irrogare noscitur, tandiu sequestrandus erit, quousque reatum suum cognoscens, emendet.

Si delinquens captus pretendatur clericus, utrum ita sit, debet cognoscere iudex clericus vocatus iudice seculari. h. d.

Debitari tamen congruit, si iudex laicus e delinquentem captum detineat, & si is se clericum asserens, ad curiam ecclesiasticam remitti possit, vel illum curia ipsa ecclesiastica tanquam clericum repetat, si iudex laicus illum esse clericum inficiatur, & propterea minimè remittendum contendat, quis sit hujus dubitationis legitimus futurus iudex? Et cum de re Ecclesiastica & spirituali sit controversia, ad iudicem Ecclesiasticum hujusmodi cognitio pertinet. Iudex tamen secularis, vel alius, cujus inter sit, dum res hujusmodi cognoscitur, vocandus erit.

Delinquens captus habitus pro clerico, statim debet restitui iudici ecclesiastico. h. d.

Sed si notorium fuerit, vel fama publica extiterit, reum captum talem esse clericum, qui hujusmodi privilegio gaudere debet, aut ipse pro clerico communiter habeatur, statim ante ullam de clericatu cognitionem Ecclesiasticæ curiæ restituendus erit.

Talis quis presumitur, in quali habitu reperitur aliquandiu conservatus & captus. h. d.

Idem d dicendum erit, si ante deprehensionem pro clerico publice se gerens, tonsuram & clericales vestes deferens deprehensus fuerit: donec enim contrarium non confiterit, talis, qualem eum demonstrat habitus, presumendus erit.

Ex actu momentaneo non tollitur presumpcio orta ex actu habente tractum temporis. h. d.

Aliud e observandum, si ante quam deprehenderetur, publice se pro laico gerebat, & quasi laicus communiter habeatur: nam quanquam deprehensionis tempore in habitu clericali repertus fuerit, ob presumptionem, quæ adversus captum ex precedenti laicali habitu delatione orta est, non antea restituendus erit, quam de clericali titulo fidem fecerit: interim tamen quivis processus iudicis penitus conquiescet.

Secunda iudiciorum divisio, quod quidam sunt ordinaria, & quaedam extraordinaria: & quis sit iudex ordinarius. h. d.

St & alia divisio iudiciorum: nam Ecclesiasticorum quaedam sunt ordinaria, quaedam verò extraordinaria, sive delegata. Iudicium ordinarium est, quod eorum iudicibus ordinariis exercetur. Ordinarius iudex est, qui suo iure, vel superioris beneficio, universalem jurisdictionem exercere potest, ut Episcopus, Archiepiscopus, Legatus, & similes. Constituitur autem à Rege, vel Principe, Consuetudine, vel Univeritate. Igitur cum Episcopus in tota sua dioecesi jurisdictionem ordinariam noscatur habere, poterit in quolibet loco suæ dioecelisi non exempto per se, vel per alium, pro tribunali sedere, & ea quæ ad ipsius spectant officium, liberè exercere,

a Canon. cum sit. extr. de foro compet. b C. conquestus. d. tit. c. C. si iudex. de sentent. ex com. in 6. d. d. ca. si iudex. 5. idem, de sentent. ex com. in 6. e. d. c. si iudex. 5. non sit, de sentent. ex com. in 6.

& cum opus fuerit, auxilium publicum implorare. a. *Quid sit iudicium extraordinarium, & quid iudex delegatus. h. d.*

Extraordinarium sive delegatum iudicium est, quod coram iudice delegato exercetur. Iudex delegatus est is, cui ab eo qui demandare potest, causa committitur.

Non solum Princeps, sed etiam alii Ordinarii possunt delegare iudicem delegatum Principe sive magis privilegatus. h. d.

Possunt autem jurisdictionem mandare, non solum Princeps, verum etiam alii ordinarii. Is tamen, qui Principe mandatur, cæteris longè præstat: nam & alii ex causa subdelegare, nisi illius electa fuerit indultum, renitentemque compellere, & propriam sententiam sequi e, & contra ipsam ordinariam procedere potest, quæ in cæteris delegatis non obtinet.

Delegatus à Principe regulariter non potest quem citat, & comparcat personaliter. h. d.

Non d tamen in civili iudicio alterutri parti, ut eam se personaliter compareat, iubere poterit: nisi vel mandatum ad hoc speciale receperit, vel nisi pro veritate dicenda, vel pro iuramento calumniæ exhibenda, vel alia juris necessitas partes coram exigat specialiter præferari.

Delegatus à Papa non subdelegat, nisi personis hie communi. h. d.

Sed nec omnibus promiscuè vices suas demandare poterit e, sed illis duntaxat, quibus auctoritas illarum sedis Apostolica, vel legatorum ejusdem causam committuntur, hoc est, non nisi dignitate præditis, & perennarum obtinentibus, vel Ecclesiarum cathedralium Canonici.

Potest una causa etiam pluribus delegari, & si in negotio non fuerit adjecta clausula. Quod si omnes, non valent recipere, nisi simul procedant: secus si talis clausula fuerit adjecta: qui se succedere poterunt, si constet aliqui non posse, vel non velle. h. d.

Item mandari potest jurisdictioni, tam uni, quam pluribus, certis tamen: sed si pluribus mandata sit, non adjecto eo, *Quod si omnes interesse neque verum, vel nonnulli recipere exequantur*, nisi simul omnes conjunctim procedant, quidquid aliqui fecerint, nullam juris habebit efficaciam. Planè si is, qui interesse non potest, vel Conspectus sui vel alii vices suas commiserit, perinde res accipienda est, atque si omnes simul procedant. Aliud iure est, si iudex adjectum sit. Nam nec impeditorum collegiatum subdelegatos admittere cogendi erunt, & quod pars illorum fecerit, ratum habendum erit. Hoc tamen in demum obtinebit, si reliquis procedere volentibus, quorundam vel interesse non posse, vel omnino nolle legitime constiterit: alioqui procedentes nihil agent.

Si unus ex pluribus delegatus negotium introaverit, alii non possunt se intromittere, nisi ex causa. h. d.

Potest uno illorum commissam negotium inchoante, alii alterius se intromittere non poterunt, nisi aut infirmitate, vel alia iusta causa illum, qui causam tractare inceperit, contigerit impediri, aut idem nollet, vel dolo malo in eo procedere recusaret.

Iurisdictione perpetua per totam, intelligitur perpetua quoad omnes. h. d.

Iurisdictione s verò per unum vivo mandatore perpetua, quoad omnes condelegatos iudices perpetua intelligitur.

Delegatus debet diligenter servare fines mandati: & cum quid committitur, censetur omnia commissa, per qua pervenitur ad finem. h. d.

Sed sive uni, sive pluribus, sive à Principe, sive à alio mandata fuerit jurisdictioni, mandati forma dicitur

a C. i. in fi. extr. de off. ord. b C. si s. pot. extr. de off. deleg. c. C. significasti. extr. d. tit. d. C. de iud. in 6. e. C. si iudex. de refr. in 6. f. Cum plures. in fi. de off. delegati. g. extr.

gener custodienda erit: nec aliquid contra quam sibi mandatum fuerit, delegatus tentare audebit. Planè jurisdictione impediens, vel in iudicium venire detestantes, delegatus à Principe Ecclesiastica districtione, etiam si literæ commissionis non continent, coercere poterit, vel pro delicti & causæ qualitate, secundum arbitrium suum, si certa poena à Canonibus non exprimitur, multare: quia ex eo, quod alicui causa committitur super omnibus a, quæ ad causam ipsam spectare noscuntur, plenam recipit potestatem.

Reasonabiles exceptiones admittit delegatus, nisi verba rescripti fuerint in contrarium. h. d.

Rationabiles b quoque & honestas exceptiones, & à juris æquitate non abhorrentes, licet id expressè mandatum non comprehendatur, admittit: nisi, quod nullæ debeant exceptiones admitti, literis expressum fuerit.

Delegatus habet jurisdictionem etiam in eum, in quem fuit facta alienatio post impetratum rescriptum, licet rescriptum de eo non facta mentionem. h. d.

Ed et si literas adversus Titium ab Apostolico impetraveris, & is, ut mandatum eludat, ante quam literæ ad iudicem datum perveniant, vel etiam postea antè quam citetur, de possessione, de qua controversia vertitur, commutationem fecerit, eum qui in possessionem sese ingressus, poterit delegatus cogere, ut coram se juris parcat æquari: nec quod rescriptum contra Titium impetratum fuerit, opponi poterit. Generaliter enim omnino venditio, cessio, & alienatio iudicii mutandi causa facta, utroque iure prohibetur: alias delegata jurisdictione ad personas rescripto non comprehendens, etiam ipsis volentibus, prorogari d non potest.

Mandatum Apostolicum ex causa potest executioni mandari, etiam in alio loco ab expresso in mandato. h. d.

Similiter ratione statutum e est, ut si is, per quem ab Apostolica sede certo loco inquisitio, vel quod aliud expediri mandat, ob illius potentiam, vel malitiam, contra quem inquiri, vel procedi mandat: vel fautorum eius eo loco securè mandatum executioni mandari nequeat, ad id exequendum locum securum & idoneum eligere valeat, ne quis scilicet ex proprio dolo, vel fraude commodum reportet. Quinimò idem faciet, si alia probabilis causa subit, propter quam in loco decreto perfici commode nequeat, quod mandat: ne tali pretextu impediri contingat mandatum Apostolicum, vel diffidat.

Delegatio solvitur revocatione jurisdictionis re integra. h. d.

Olivi: autem delegatio multis modis: puta revocatione, morte, impotentia delegati, executione sententiæ, propria pronuntiatione, temporis fluxu, recusatione. Revocatione, cum is f, qui mandavit jurisdictionem alicuiquam is, cui mandata fuerit, ea uti ceperit, mandatum revocat: cum eo casu jurisdictione in eum efficaciter transiit non censetur.

Morte tam delegantium, quam delegatorum solvitur delegatio: & si unus ex pluribus delegatis moriatur, adhuc solvitur delegatio, nisi aliud expressum sit in rescripto, vel sub nomine dignitatis facta sit delegatio. h. d.

Morte extinguitur delegatio, tam eius qui mandavit, si re integra decesserit, quam etiam eorum qui delegationem susceperunt: quod quidem adeo obinet, ut si pluribus iudicibus davis unus rebus eximatur humanis, delegatio etiam quo ad superstites expiret: nisi aliud in delegatione comprehensum fuerit, aut sub dignitatis nomine non proprio facta fuerit.

Mori & absentia aequiparantur re non integra. h. d.

a Can. praterea. an. fin. ext. de i. i. b. Can. ex parte. Cl. 2. ext. de offic. deleg. c. Can. a. 2. extr. de alie. iud. mut. d. Ca. p. r. in fin. ext. de offic. del. e. Can. statuimus. de offic. del. in 6. f. Can. quomodo. de off. del. in 15.

Questum est, si ab Apostolica sede datus iudex, quoties eum abesse a contigerit, vices tibi suas commiserit, an si is rebus eximatur humanis, commissum tibi negotium liberè valeas diffinire? & cum tunc quoque censetur abesse, rescriptum est, si illo vivente jurisdictione uti ceperis, posse te non secus, ac si is viveret, & abesset, in negotio procedere. Idem juris est, si tibi vices sub ea forma committat, donec eas revocandas duxerit.

Delegatio primum impeditur delegato, tam iurè quam facti. h. d.

Sed et si delegatus mortuus quidem non fuerit, ita tamen impediatur, ut omnino delegationis negotio interesse non possit, extinguatur delegatio. Impeditum autem intelligitur, tam juris, quam facti, iuris, ut b si infamis factus, aut alio legitimo impedimento detentus fuerit. Facti, ut si inevitabili necessitatis articulo, pura infirmitate, prædiatur.

Jurisdictio delegati à Principe expirat per executionem sententiæ. h. d.

Idem juris est, si delegatus à Principe per se, vel per alium sententiam executioni mandavit, vel mandari præcepit. Tunc enim ejus jurisdictione cessat, quia semel est officio suo functus.

Si iudex delegatus pronunciat se iudicem incompetentem: expirat jurisdictione. h. d.

Item e si iudex delegatus interloquendo pronunciat, ut sit super aliqua causa procedere non debere, usque adeo jurisdictionem amittit, ut etiam ex litigatorum consensu illam reassumere non possit.

Si in rescripto tempus apponatur, transacto termino expirat, jurisdictione. h. d.

Sed d & cum causa intra certum terminum decidenda committitur, termino transacto mandatum expirat, nisi tempus communi partium consensu prorogatum fuerit. Terminus autem tunc incipit currere, cum iudices literas recepisse contigerit.

Toties qui convenit vigore literarum posteriorum, etiam non facientium mentionem anteriorum, quas adversarius impetravit, sed per annum non sinit usus. h. d.

Non ab simili ratione constitutum est, ut si quis Apostolicas literas impetrans infra annum, postquam iudicem copiam habuerit, dolo, vel negligentia eis uti distulerit, autoritate posteriorum literarum, quas postea forsitan ejus adversarius impetraverit, conveniri valeat, licet in posterioribus nulla mentio de prioribus habeatur. Recusatione extinguitur delegatio, cum iudex datus suspectus postuletur & pronuncietur. h. d.

Recusatione quoque extinguatur delegatio: quod eo casu accidit, quo iudex datus altero litigatorum petente, ob probabilem aliquam suspicionis causam ab iudicio removendus pronuncietur: ut puta f, si iudex datus dicatur dominus litigantium, aut consanguineus, aut advocatus, aut cum altero immodicam contraxisse familiaritatem, aut ab eodem in alia causa partem appellasse, aut nondum iudicem ad legitimam ætatem pervenisse.

Qualiter cognoscatur & expediatur causa suspensionis. h. d.

Recusationis autem causa variè cognoscitur g, nam si contra unum ex duobus ab Apostolica sede delegatis suspicionis causa proponatur, siquidem illa clausula apposta sit, Quod si ambo interesse non possunt, alter in causa procedat: coram non recusato con iudice expedienda erit. Vbi verò non est dicta clausula in rescripto, debet super hoc ad arbitros recursus haberi, prout Grego-

a Ca. si delegatus. de off. del. in 6. b Ca. si suscipiatur. extr. de rescript. c. Si significantibus. extr. de off. deleg. d. C. de causis. ex. de offic. deleg. e. Can. si autem. & c. plurim. ext. de rescript. f. Causam qua. & can. insinuante. ext. de offic. deleg. g. C. si contra. de off. deleg. in 6.

riana constitutione latius continetur. Cum autem delegatus Episcopi recusat, recusationis causa coram Episcopo probanda erit, licet coram ipso, qui recusat, sit alleganda.

Judicium summarium est, in quo subtili ordinis iudicarii observatione praetermissa proceditur. Ordinarium & solenne est, in quo serie iudicaria tele observatur. h. d.

Rursus iudiciorum tertia divisio haec est, quod quaedam sunt summaria, quaedam ordinaria & solennia. Summaria sunt, in quibus subtili & solenni ordinis iudicarii observatione praetermissa proceditur: ut sunt a causa electionum, provisionum, matrimonii, usurarum, & similes, in quibus nec solennis libelli correctio, vel litis contestatio est necessaria, sed simpliciter de plano sine strepitu ac figura judiciali proceditur. Itaque de his iudex, etiam tempore feriarum ob hominum necessitates indulturum cognoscat, & litem, dilationes amputando, exceptiones, & appellationes dilatorias & frustratorias repellendo, quanto poterit, faciet breviorum, prout haec duabus Clementis luculentissimis constitutionibus latius continentur. Iudicium ordinarium & solenne est, in quo exquisito & solenni juris ordine servato proceditur; ut puta, libellum corrigendo, litem contestando, & alia faciendo, de quibus infra latius vilari sumus.

DE PROCURATORIBVS. TITVLVS II.

Judicia exercemus per nos ipsos, & per procuratores, vel syndicos: & quae procuratorum species h. d.

Expositis generibus iudiciorum, consequens nunc est, ut videamus, per quas personas illa exerceri possint. Exercemus igitur iudicia non solum per nos ipsos, verum etiam per procuratores nostros, aut syndicos. Procurator est, qui aliena negotia mandato domini, vel quasi domini administrat. Syndicus h. est universitatis defensor, & procurator. Porro procuratorum duae sunt species: alienum dantur ad iudicia, alii ad negotia extra iudicium explicanda.

Procurator constituitur potest paterfamilias, & filiusfamilias: & ad negotia potest procurator constitui, qui natus est annos XVII. ad iudicia solum natus viginti quinq. h. d.

Potest autem ad iudicia non solum paterfamilias, verum etiam filiusfamilias & nullo intercedente patris consensu, fieri procurator, si legitimam aetatem compleverit. Licet enim quis post XVII. annum procurator ad negotia licite constituitur, ad iudicia tamen, nisi major XXV. annis fuerit, constitui non poterit.

Natus annos XIV. potest esse in iudicio super causis spiritualibus per se, & per procuratorem non obstante patria potestate h. d.

Aquartumdecimum aetatis annum pervenerit, in causis beneficiis, & aliis spiritualibus, nec non ab iisdem dependentibus, ad agendum, defendendumque per se, vel procuratorem, perinde admittendus erit, atque si vigesimum quintum aetatis annum natus esset, nec e ulla patria potestatis, vel voluntatis erit habenda ratio: quamquam alias regulariter filiusfamilias sine patris assensu in iudicio esse non possit.

Quomodo sit agendum, si minor quatuordecim annis in causis spiritualibus in iudicio esse velit. h. d.

Quod si quartumdecimum annum natus non fuerit, in huiusmodi causis, nec agere, nec defendere per se poterit, sed vel per Episcopum, vel ejusdem officialem ad has lites curator sibi dandus erit: vel si major in-

a Clem. 2. de iud. & Clem. sap. de verb. signif. b ext. de synd. c Can. qui generaliter h. i. & seq. eo. ti. m. 6. d Can. si. de iud. m. 6. e Can. fin. in huiusmodi. de iud. m. 6. f Can. fin. si vero. de iud. m. 6.

fante fuerit, cum autoritate alterius eorundem procuratorum constituere poterit.

Delegatus sedis Apostolicae in causis quae aguntur coram se pro minori quatuordecim annorum, potest eadem curatorem dare, vel autoritatem constituendi procuratorem. Et omni qui non prohibetur potest esse procurator. h. d.

Quinetiam a Apostolica sedis delegatus, & ab eodem subdelegatus ad eas duntaxat causas, quae coram ipsis ventilanda fuerint, vel curatorem dare, vel procuratoris constituendi autoritatem praestare poterunt. Constitui autem poterit non solum clericus, verum etiam laicus. Regulariter b enim omnis, qui non prohibetur ad procuratoris officium idoneus habeatur.

Si duo dati sint procuratores in solidum, occupantis erit melior conditio, nisi mandatum sit comprehensum contrarium: quo casu si alter non valente, vel nolente prosequi, poterit meliorem negotium suscipere, nisi in, qui non prosequitur, alium substituat. Si non sint dati in solidum, unus sine alio procedere non poterit. h. d.

Etiam unus, quam plures possunt in una causa constitui procuratores. Si tamen e duo simul, non adiecto quod in solidum sint procuratores, constituantur, unus sine altero non admittitur: secus, si sint in solidum constituti: tunc enim illius melior erit conditio, qui per litem contestationem negotium primus occupaverit. Et dominus litis factus alterum excludit, nisi continuus dixerit, quod occupantis conditio melior esse non debeat. Tunc enim si eum, qui occupavit, aut legitime impedit contingat, aut prosequi forte nolit, poterit alter negotium ab alio inchoatum suscipere ac perficere, dum tamen ab alio alius non fuerit substitutus.

Procurator constituitur etiam ad ea, quae speciale mandatum exigunt, non potest explicare ea, quae exigunt mandatum generale, nisi in procuratorio sit facta expressio aliquorum articuloz speciale mandatum exigentium: quo casu etiam non expresso articuloz poterit exequi procurator. h. d.

Sed si unus sit procurator, siue plures, sine mandati diligentia custodienti erunt, usque adeo ut si generaliter d quis ad omnia, etiam speciale mandatum exigentia constituitur procurator fuerit, ex vi generalitatis huiusmodi ad aliquem articulum, in quo mandatum speciale exigitur, admitti non debeat, nisi clausulam generalem quorundam articuloz speciale mandatum exigentium subsequatur expressio: puta transactioz, & iurandum deferendum. Tunc enim & non expressio casus mandatum complectetur.

Mandatum non complectitur maiora, quam sint in procuratorio expressa. h. d.

Crimina e tamen vel defectus in personam electi, si-
ve eius, cuius favore, vel scienda, vel iam facta est provisio, non huiusmodi generalitatis, vel expressio obtentu, opponendi facultas competit, nisi super hoc aliud in mandatis habeat: Nam huiusmodi generale mandatum graviora, vel maiora, quam in ipso procuratorio sint expressa, non complectitur.

Procurator ad negotia liberum est quatuordecim substituitur. Procuratori vero ad iudicia substituitur sibi in casum suo expressis. h. d.

Sed & illud non est omittendum, quod licet procuratori ad negotia liberum sit alium quandoocumque constituere, iudicario tamen g minime id concedi, nisi aut lis fuerit contestata, vel in rem suam datus sit, vel a domino substituenti fuerit concessa potestas: quo casu etiam non expressam personam poterit in procuratorem eligere.

a C. fin. s. deleg. de iud. m. 6. b Can. i. eod. tit. m. 6. c Can. f. duo. eod. tit. m. 6. d Can. qui ad agendum. eod. tit. m. 6. e Can. i. et. i. f Can. i. s. fin. m. 6. g C. i. s. licet. d. i. m. 6. Regulariter

Regulariter in causis criminalibus non potest intervenire procurator. h. d.

Non tamen in omni iudicio procurator intervenire potest. In criminalibus a enim causis neque accusator, neque accusatus, nisi per seipsum impetere, vel defendere permittuntur, nisi b vel ab illustri propulsanda sit injuria, aut rei contumacia sit excusanda, vel contra accusatorem sit excipiendum, aut de levi crimine tractetur, aut si de gravi agendum sit, civiliter agatur.

Clerici & monachi non possunt esse procuratores nisi propria Ecclesia, urgente necessitate & superioris iussu. h. d.

Sed nec omnes ad procuratoris officium reme'de admitti debent. Ideoque Episcopus & universi sacerdotes, cum ad solam Dei laudem, piorumque operum actiones sint constituti, ab huiusmodi ministerio excludendi erunt. Idem quoque obtinet in monachis c: nam & illos, cum solitiam vitam degere profiteantur, a forensi strepitu, ac linguis summo verbi convenit. Plane monasterii exigente utilitate d, vel necessitate, & Abbatis accedente imperio, ad procuratoris e officium accedere minime prohibentur.

Clerici regulariter coram secularibus iudicibus postulare non possunt. h. d.

Postulandi f quoque officium clericis, qui stipenditis substantur Ecclesiasticis, coram seculari iudice in secularibus negotiis interdicitur, nisi propriam causam, vel Ecclesie sue prosecuti fuerint, vel g nisi urgente necessitate pro conjunctis, aut miserabilibus personis postulare velint.

Excommunicati nec proprio nomine, nec alieno possunt esse in iudicio, nisi ad defensionem. h. d.

Hi vero, qui excommunicationis vinculo innodati sunt h, non solum procuratorio nomine in iudicio interesse non possunt, verum etiam nec proprio: alore tam impugnant, excommunicato reo legitimae defensionis copia non est admittenda.

Procurator universitatis, in qua sunt excommunicati, non potest a iudicio repelli, nisi in tribus casibus. h. d.

Sed belle dubitari conigit, an universitatis i alicuius procurator ex eo repelli debeat, quod majores & jurati, per quos eadem universitas regitur, tempore, quo in iudicium fuit procuratoris officium, erant excommunicationis sententia innodati, quasi & ille repelli debeat, cuius non recipiuntur auctores? Et responsum est, huiusmodi procuratorem non repellendum, nisi vel illi ipsi excommunicati in literis procuratoris essent expressi, vel aliis eorum auctoritate procuratoris institutio facta fuisset, aut ipsa universitas excommunicationis conscia simul cum eis eundem procuratorem constituisset.

Procurator revocari potest expressis, & tacite, puta si dominus per se incipiat causam tractare. h. d.

Tamdiu autem durat quis procurator, quamdiu is, qui eum constituit, revocat, sive expressis, sive etiam tacite. Unde k si tu Titium simpliciter procuratorem constitueris, isque in iudicio procuratorio nomine esse coepit, deinde ty, sive ante litem contestatam, sive post, ad causam ipsam venias, non uti ipsi assistas, sed ut causam eandem tractes, tractando causam Titium procuratorem revocare censearis: nisi quod non animo revocandi factas, vel expressis professus fueris, vel ex aliquibus appareat conjecturis.

Actus procedens subsequenter limitat & interpretatur. h. d.

Ed si eundem Titium sub ea forma l quoties te abesse contigerit, procuratorem constitueris, & post-

a C. in crim. 1. q. 3. gl. 1. in c. veniens. ext. de accus. b C. abfenti. §. vi. §. 9. c. Ext. ne cler. vel monach. d. Can. monach. 16. q. 1. e. Ch. 2. §. 1. f. Ca. 1. ext. de postul. g. C. fin. ext. de post. h. C. intelleximus. ext. de iud. i. C. si. ext. ii. k. C. si quem. §. §. §. ext. co. 11. in §. l. C. si quem. in princ. co. 11. in §.

modum per te ipsam causam tractes, non propterea tamen procuratorem revocare videris. Quinimo Titius, quandocumque abesse te contigerit, procuratoris assumet officium.

Procurator si substituit, non potest substitutum revocare, nisi de revocandi habeat potestatem. Et procurator, qui substituit in una causa, non prohibetur in alia se introrittere. h. d.

Hec autem de revocatione domini sunt intelligenda. Nam si a procuratore tuo a alius procurator legitime substituitur, post mandatum susceptum, etiam si eo substitutus usus non fuerit, ab illo revocari, nisi etiam potestas revocandi fuerit eidem concessa, non potest. Sed si, cum ad plures, vel ad omnes causas Titium generaliter procuratorem constituisset, is in una vel in altera substituerit, in reliquis procuratoris officium exercere minime prohibetur.

Acta cum procuratore revocato, donec ignoratur revocatio, tenent. h. d.

Ad hoc etiam ad monendi sumus, quod si ignorante iudice, vel adversario b, post contestatam litem mandatum revocatum fuerit, ratum esse debet iudicium, in quo quis post ignoratam revocationem quasi procurator versatus fuerit.

Matrimonium contractum per procuratorem revocatum non tenet, licet revocatio non venerit ad notitiam partium. h. d.

Non sic tamen in matrimonio statuitur c. nam si procurator ad contrahendum specialiter constitutus, antequam contrahat, a domino revocatus fuerit, contractum postmodum matrimonium, licet tam procurator, quam ea, cum qua contraxit, revocationem huiusmodi penitus ignoraverint, nullius momenti penitus existet: cum illius consensus defecerit, sine quo firmitatem habere non potuit.

Acta iudicis post revocationem procuratoris non ignoratam, non tenent. h. d.

Quod si scientibus iudice d & parte mandatum revocatum fuit, & nihilominus est in iudicio processum per procuratorem revocatum, tam alia acta, quam ipsa sententia nullum afferret domino praedictum: cum falsi procuratoris exceptio e non solum ante sententiam, verum etiam postea possit objici: qua probata iudicium profus nullum redditur.

Refusatio mandati non impedit refutationem acceptare, si mandatum perdat in voluntate mandandi. h. d.

Non f idem juris statuetur in eo, qui absens procurator constitutus praesentatum sibi mandatum suscipere nolle dixerit. Is enim refutatione huiusmodi nequaquam obstante, quamdiu constitutus in eadem voluntate perstiterit, ad libitum mandatum acceptare poterit.

Receptio instrumenti, & cauto domini operantur, quod procurator non possit renuciare mandato, sed teneatur defendere. h. d.

At g literis, vel instrumento, quibus de re aliquis in causis suis procuratorem constituit, pro te debito modo cavit, simpliciter nulla facta protestatione, a te scienter receptis, non potes postea recusare illius defensionem: imo cogi poteris illum defendere in omnibus causis, & negotiis, ad quae praedicta instrumenta, seu literae se extendunt: cum per hoc ad omnia tuum praestitisse videaris assensum.

Morte constituentis expirat mandatum, interdum etiam re non integra. h. d.

Morte quoque constituentis definit quis esse procurator, quod interdum obtinet etiam re non integra. Nam h si praetatus, vel rector te pro beneficio suo, vel Ecclesia procuratorem constituat, & tu vivente

a C. si qua. de procur. in §. b. C. mandato. ext. co. 11. c. C. fin. §. fin. de procur. in §. d. Constitutio & seq. ext. co. 11. e. C. in nostra. ext. de proc. in §. f. C. licet. co. 11. in §. g. Clem. 1. co. 11. h. Clem. fin. co. 11.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

illo litem contestatus fueris, aut negotium aliter attigeris, post mortem tamen illius, etiam quoad coepa, procurator esse definis.

DE PACTIS ET TRANSACTIO-

NIBUS.

TITVLVS III.

Metu iudiciorum interdum devenitur ad pacta, ad transactiones, & ad compromissa. h. d.

Consequens nunc est, ut videamus de serie, & actis ipsorum iudiciorum. Sed quia interdum accidit, ut iudiciorum metu litigaturi ad pacta & transactiones veniant, aut ad arbitros declinent, ideo prius paucis de his dispiciamus.

Pacta sunt servanda, & per ea etiam indultus Apostolicus derogari potest. h. d.

Et quidem pacta inter quoscunque, quacunque de re inita, regulariter suam habere debent firmitatem: neque enim quisquam, ut divinum monet oraculum, ea quae de labiis suis procedunt, irrita facere debet. Quod quidem usque adeo obtinet, ut Apostolicis etiam indultis pactum deroget. Inde a cum monasterio ab Apostolica sede libera sepultura concessa esset, pactumque esset cum rectore parochialis Ecclesiae, ne parochiani ipsius ad sepulturam reciperentur, responsum est, in dicto monasterio sepeliri eligentes, obstante conventionem, voti sui fieri non posse compotes.

Pactum, per quod filia dotata veniunt hereditariis paternis, iuramento vallatum, tenet. h. d.

Eodem etiam spectat b, quod pactum a filia, dum nuptur traditur, cum patre factum, ut dote contenta, ad bona paterna nullum habeat regressum, si iuramento vallatum sit, licet lege civili improbetur, servari debet: cum tale pactum non vergat in aeternae salutis dispendium.

Pactum quod tendit ad periculum animae, non ligat. h. d.

Quod si servatum in animae tendat detrimentum e, quia forte sit pactum de re turpi, veluti quod post mortem Titii clerici Sejus in beneficio succedat: vel aliter de iure, vel de facto sit impossibile, nullam inducet obligationem.

Transactiones, quae non sunt iuri contrariae, servari debent, & partium iuribus derogant. h. d.

Transactiones d quoque similem juris firmitatem obtinent, usque adeo ut iuribus omnibus, quae partibus, aut obtentu praescriptionis, aut privilegii, seu quocunque modo suffragari poterant, vires adimant. Sed & hoc de illis transactionibus intelligere nos oportet, quae non sunt iuri contrariae. Alioquin si aut super re sacra e, & litigiosa, aut in causa matrimonii interpositae sint, nullum robur obtinent.

DE ARBITRIS.

TITVLVS IV.

Qui sint proprie arbitri. h. d.

Arbitri f dicuntur proprie, qui nullam potestatem habentes, consensu litigantium in iudices eliguntur, in quos compromittitur, ut eorum sententia stetur.

Tam in iudicem ordinarium, quam delegatum potest compromitti. h. d.

Sed et si qui legitimam in partes potestatem habeant, ab eisdem tamen in arbitros eligi poterunt. Quod non solum de eis intelligendum est g, qui ordinariam exercent jurisdictionem, verum etiam de his, qui delegatum tantum obtinent.

a C. i. de pact. in 6. b Cap. 2. de pact. in 6. c C. fin. ext. de pact. d C. i. ext. de trans. e C. constitut. & c. fin. ext. de trans. f Can. a iudicibus. s. arbitrariis. 2. q. 6. g Can. cum olim. ext. cod. gl. fon. can. a iudicibus. 2. q. 6.

Toni personas, in quas non potest compromitti. h. d.
Sed neque servi a, nec, qui servis similes sunt, monachi & regulares, arbitrium in se recipere possunt. Ad hos enim quies, oratio, & manuum labor, non autem causarum spectat cognitio. Hæretici quoque, apostatae, schismatici, infideles, & excommunicationis vinculo ob delictum proprium innodati, Arbitrorum in se officium assumere non poterunt.

In laicum de re spirituali non potest compromitti, nisi si clerico adiunctus, vel in eum sit compromissum auctoritate Apostolica. h. d.

Sed nec in eum, cuius licet ex delicto aliquo non sit lapsa a summatione, laicus b tamen est, de re spirituali compromissum fieri potest. Si tamen c is, aut clericus sit adiunctus, aut Apostolica auctoritate compromissum susceperit, Arbitri partes exequi minime prohibentur.

In feminas non potest compromitti, nisi id permittat regionis consuetudo, & ordinis. Qui non prohibetur, potest recipere compromissum. h. d.

Fœmina d quoque, licet illa summæ opinionis existant, ab omni judiciali examine usque adeo sunt separanda, ut ex illarum sententiis nulla pena adversus illius contemptores, nullaque pacti exceptio citari, nisi regionis probata consuetudo talium munerum participes illas redderet. Ceteri vero, quos neque sacrorum Canonum, nec secularium legum statuta specialiter continent, omnes ad tractanda arbitria admittendi erant.

Reperitur quidam, qui non possunt compromittere. h. d.

Sicuti autem ii, quos supra recensuimus, arbitri exercere prohibentur, ita etiam illorum quos compromittere non permittuntur, qui tam ex libris Pontificii, quam Cæsarei juris commodius cognosci poterunt.

Toni casus, super quibus non potest compromitti, si super super arbitrio. h. d.

Pleraque etiam causæ arbitrorum notionem exsuperant: nam e liberales, matrimoniorum, filiationum, monachationum, conversionum, in integrum restitutionum: item f criminales, & quæ majores iudices exigunt, per arbitros cognosci non possunt. Quod etiam diximus de matrimoniis compromitti non posse, de carnalibus intelligendum est: nam quod de spirituali matrimonio compromitti possit, secundum ea, quae supra diximus, nulla est dubitatio.

Arbitri super pluribus, si super uno tantum pronunciant, non expirat compromissum, nisi habuerit a partibus facultatem ut pronunciant. h. d.

Finiuntur autem arbitria pluribus modis: utputa, sententiae prolatione, & temporis lapsu. Sententiae prolatione finiuntur arbitria, cum de omnibus, de quibus compromissum fuerit, arbitri pronunciant. Nam si de quibusdam tantum sententiam tulerit, nisi talem pronunciant potestatem a partibus habuerit, compromissum non expirat.

Terminis lapsu compromissum expirat. h. d.

Lapsu temporis expirat arbitrium, cum terminis compromisso comprehensus re infecta labitur.

Morte tam arbitrorum, quam compromittentium expirat compromissum, nisi specialiter sit distum de hæredibus compromittentium. h. d.

Mortis g quoque intervenit compromissa imminuit, tam arbitrorum, quam etiam litigatorum. Compromissum h enim in compromittendis hæredes non extenditur, nisi de his quoque specialiter caveatur. Sicut & alii modi, quibus compromissa finiuntur: quos

a Can. 1. s. servi. 7. q. 7. b C. contra. ext. cod. c C. per unum. in fin. ext. cod. d C. de iust. filii. ext. cod. e C. pen. in fin. ext. de rest. in integ. f d. c. pen. in initio. g C. pen. ext. de offi. del. et. in parte in fin. ext. cod. h Cap. 6. ext. cod.

tamen, ut ad coeptum iudicarii ordinis propositum festinemus, ex aliis juris libris cognoscendos relinquimus.

DE IN IUS VOCANDO. TITVLVS V.

Iudex debet habere notarium, vel duos viros idoneos, qui scribant acta iudicis. h. d.

Et si partes neque pactionibus, neque transactionibus, neque compromissis concordare reddi poterunt, ad iudicem deveniendum erit. Illud autem in primis prospicere iudicem oportebit, ne scilicet debita solemnitates in iudicio praetermittantur: adhibebiturque a publicam personam, aut duos viros idoneos, qui universa acta iudicis conscribant, ut Innocentiana constitutione, in generali Concilio edita, latius continetur.

Initium iudiciorum est citatio, sine qua omnes actus regulariter sunt nulli. h. d.

Omnia h. autem iudiciorum institutorum principium, & fundamentum sunt citationes, sine quibus omnia, quae adversus absentes in omni negotio, aut loco aguntur, viribus carent. Nam neque naturalis, neque civilis ratio quenquam indefensam iudicari permittit. Quicumque igitur cum altero iudicio contendere voluerit, ante omnia curare debet, adversarium ita moneri, ut se lectorem iudice exhibere teneatur.

Ex quatuor capitulis elosoria redditur citatio: & citatus a non suo iudice non tenetur comparere. h. d.

Ita tamen interdum pluribus modis, ut quis vocationis de se factae patere non compellatur, ut puta ex persona qualitate, loci conditione, temporis ratione, & forma citationis. Personae qualitas inefficacem reddit citationem tam jus dicens, quam etiam in jus vocati. Nam si te in jus vocet, quem tibi iudicem non esse competentem manifestum sit, dubio procul ad comparandum vocatio talis te minime coartabit.

Qui legitime citatus invitavit iudicem, non propterea potest declinare iudicem, cum sit praeventus. h. d.

Ita tamen a contigit eum, qui legitime citatus fuerit, alterius postmodum fieri jurisdictionis, quasi praeventus, jus revocandi forum non habebit.

Citatus ad instantiam spoliatoris non tenetur comparere. h. d.

Idem juris est, si iudex quidem tuus sit, ex eo tamen te mandet vocari, ut in iudicio cum spoliatore tuo stare compellaris: nec enim antea comparere cogaris, quam ad omnia canonice relictus fueris. f.

Ex qualitate loci citatio non ardeat ad comparandum. h. d.

Locus quoque, ad quem vocatus fueris, tunc invalidum reddit citationem, cum aut incertus est, aut citans non subest jurisdictioni. Idem etiam dici poterit, si citandus extra iudicis territorium moram trahere compellatur. Tunc enim jus dicens impune non paretur. Quomodo modum & si locus citationi designatus pestilens sit, aut alias pro citato male tutus. h.

Dubius feriatu in honorem Dei etiam ex consensu partium non potest procedi. Et angustia temporis ad comparandum dati, vana citationem. h. d.

Ed & si te iudex iusserit adesse, aut inter angusta nimis tempora, aut quae veneranda sint divini cultus gratia, nullas vires habebit talis iussio. Quamvis enim non prorogare, sed expedire decet quaestiones, usque adeo tamen his diebus iudiciorum strepitus debet conquiescere, ut nisi vel necessitas cogat, vel pietas suadeat, consentientibus etiam partibus, processus habitus non teneat.

a Ca. quoniam contra. ext. de probatio. b gl. pen. c. Ecclesia sancta Maria. ext. de constit. c. gl. 2. can. pen. 3. q. 2. d Ca. pen. ext. de foro compet. c. gl. 2. can. pen. 3. q. 2. e C. si. q. 2. g. gl. 2. c. pen. 3. q. 2. h C. ex parte tua ext. de appellat. i Ca. si. extr. de feris.

Feris indultis hominum causa renuncari potest. h. d.

Litid a tamen obtinet, si ob hominum necessitates feris indulta fuerint. Tunc enim acta cuncta tenent, si de partium processerint voluntate.

Delegatus debet in citatione inserere tenorem suae commissionis, & designare auditorium: Secus est in ordinario. h. d.

Am vero multum interest, delegatusne citet, an ordinarius. Ille enim, cum aliena utatur jurisdictione, longe remotos, non nisi literis commissionis & suae tenorem continentibus, & intra certa spacia quem vocare poterit. Et cum proprium non habeat auditorium, certum huiusmodi literis locum, ubi se citatus exhibere valeat, designare illum oportebit: cum in ordinatio nulla subit huiusmodi necessitas.

Toni quid agendum sit delegato, si iurisdiclio eius expirat in peremptorio. h. d.

Item in delegato quazri potest, si peremptorie e partes is citaverit, & earum altera, die data, se se absentat contumaciter, an solum circa ultimam diei partem sit in negotio procedendum? & utrum, si duxerit expectandum, sit iterum citandus contumax? Et in hac specie multum interest, duret iurisdiclio post peremptorium terminum, an expiret. Primo enim casu, in diem alteram aequitate suadente iudex expectare poterit, nec propterea peremptorio elapso, pars contumax citanda erit, nisi gratiam eidem fecerit benignitas iudicantis: posteriore vero, ne frustra judicialis instantia evanescat, si partes, cum id noverint, se se iudici non praesentaverint, hora, qua congrue procedi possit ad exequendum, propter quod eis legitime terminum peremptorium assignaverit, ad executionem liberè procedere poterit. Discretus tamen iudex in assignatione peremptorii, non debet jurisdictionem suam, nisi necessitas urgeat, ad eod coartare.

Citatus potest ex legitimo impedimento non comparere: quo tamen cessante debet se iudici praesentare. h. d.

Adhuc, tamen omnia solemniter peracta fuerint, nec vocatus accedat ad iudicem, quibusdam casibus excusandus erit: ut puta si facto adversarii impeditus, aut ad majus tribunal vocatus, vel vinculis, aut infirmitate detentus, aut aliis a similibus causis implicatus non accesserit. Debet tamen cessante impedimento, quanto poterit citus, iudici sui copiam facere. e.

DE DOLO ET CONTUMACIA, ET IN POSSESSIONEM MISSIONE. TITVLVS VI.

Quis dicatur contumax, & quid sit contumacia, & quibus poenitentur. h. d.

Et si iudice vocatus, & nulla legitima causa impeditus, si se iudici praesentare neglexerit, adversario aculante, contumacia crimen incurrit. Est enim contumacia, erga iudicem vel praelatum commissa inobedientia. Haec autem varie iuribus coequetur: nunc enim litis damno, nunc multa, nunc expensarum refectione f, & rei sequestratione, vel Ecclesiasticae sententiae & innodatione ob contumaciam suam conventus afficitur.

Ad hoc mittitur in possessionem rerum rei contumacia, & post annum efficitur verus possessor, reservata quaestione super proprietate. h. d.

Illud quoque videtur ordinatum, ut contumace adversario tuo existente, in possessionem earum rerum, de quibus quaestio vertitur, vel h quae alias sunt in patri-

a Ca. si. in fin. ext. de feris. b C. ext. de dilat. gl. 2. c. pen. 3. q. 2. c C. consultus nos. ext. de offi. deleg. d Quoniam. s. fratrem de carnal. ext. ut lite non contest. e C. cum dilecti. ext. de dolo & contumacia. f C. cum dilecti. in fin. ext. eod. g C. tua fraternitatis. ext. ut lite non contestata. h C. fin. 4. in alio u. ext. ut lite non contestata.

monio rei, pro modo debiti, si personalis instituat a-
ctio, custodia causa inducatis, ut tædio affectus reus ve-
niat aliquando responsurus. Quod si a adhuc per annum
in sua contumacia perseveraverit, iudice decernente verus
possessor efficietur, super proprietate duntaxat ad versa
parti defensione reservata. Sed si missus in possessionem b
fructus dilapidet, sequestrandi erunt, & quod distractum
est in pristinum statum erit revocandum.

Si ob potentiam adversarii contumacia non possit actor possessionem ingredi, vel illam amisit, nihilominus efficiatur verus possessor elapso anno. h. d.

Si tamen propter rei potentiam c sive dolum contige-
rit, ut intra annum rem custodiendam nancisci non
possit, vel etiam acquiritam amittat, ne contumax me-
lioris, quam obediens, conditionis existat, de canonica
æquitate sancitum est, ut hoc etiam casu verus, elapso an-
no, possessor actor constituitur.

*Si reus contumax dederit cautionem de stando iuri, nec multan-
dus est, quod adversarius non fuerit passus esse in possessione. Et
missionem passus restituetur. h. d.*

Hoc tamen d tunc obtinet, cum reus nullam cautio-
nem præstitit: nam si de stando iuri caverit, nec mul-
tandus, quod in possessione actorem esse passus non fue-
rit, & missionem passus illico restituentus erit.

*Actor anno lapsa non reputatur possessor, si per eum steterit, quo
annis intraverit possessionem. h. d.*

Idem e juris est, si annus lapsus esse proponatur, per
tamen non steterit, quo minus ante terminum &
possessionem receperit, & cautionem dederit.

*Excommunicatus a delegato Principi, etiam delegato mortuo
non potest ab Ordinario absolvi, vel alio, præterquam in mortu
articulo, vel de mandato Papa. h. d.*

Quari f contigit, si delegatus, qui rem propter con-
tumaciam manifestam excommunicationis vinculo
innodavit, vel petiorem causa rei servanda in possessione
induxit, rebus eximatur humanis, an eadem iuri pa-
tere volenti, & idoneam cautionem offerenti Ordinarius
absolutionis beneficium impertiri, & possessionem resti-
tuere valeat? Et responsum est, quod cum delegatus,
quoad hoc, sit ordinario major, excommunicatus ab eo
non potest per alium, præterquam in mortis articulo, si-
ne mandato summi Pontificis absolutionis gratiam ob-
tinere, & contra adversarium recuperare, nisi alius ei in onere
succeserit, & honore.

*Passus missione, si mortuo delegato præster infra annum cautionem
de parendo iuri, etiam post annum recuperabit possessionem. h. d.*

Sed g ne missus in possessionem verus efficiatur post
annum possessor, missionem passus coram Ordinario,
vel, si ejus copiam habere nequiverit, coram publicis &
honestis viris, ut quasi prescriptionem interrumpat annu-
lem, offerre, ac præstare poterit de parendo iuri cautio-
nem, ut sic etiam post annum per Apostolicam sedem
possessionem recuperare mereatur.

*In causis beneficiaribus non habet locum missio in possessionem,
sed in locum ejus poterit procedi lite non contestata. h. d.*

Sed h ista quidem tunc procedent, cum de profanis
rebus erit disceptatio; nam qui super dignitate, perso-
natis, vel beneficio Ecclesiastico obtinendis cum aliquo
litigat possessore, ob partis adversæ contumaciam in pos-
sitionem mittendus non erit, ne per hoc ad ea ingressus
vitiolus pateat. Licebit tamen iudici hoc casu etiam lite
non contestata diligenter examinato negotio, ipsum sine
debito terminare, contumaciam absentis divina replen-
te præsentia.

Contra reum contumacem, sed si de causa liqueat, potest fer-

a Ca. i. extr. de eo qui mit. in poss. b C. 2. ex. de sequit. poss. c contingit. ext. eo. ii. d C. 1. eod. tit. e C. 2. in fin. ext. de eo qui mit. in poss. f C. pastoralis officii. 4. prætorca. ext. de off. ord. g C. pastoralis officii. 5. prætorca. ver. verum tamen. ext. de off. ord. h C. unu. de eo qui mit. in poss. in 6.

*ri sententia etiam in causa profana, lite contestata: contumacia
rem verò etiam lite non contestata. h. d.*

Quod interdem etiam in profanis obtinebit, utpote e
si contestata lite reus contumax fuerit, & de causa li-
queat, vel actor ipse contumacia crimen incurrat: quo
casu etiam lite non contestata instante reo iudex & testes
recipere, & sententiam ferre debebit.

*Si actor non venerit in termino, ad quem reum citari fecerit, de-
bet reo restituere expensas, & cavere de in posterum comparendo: alio
non admittitur ad aliam citationem. h. d.*

Idem b quoque actor, si ad terminum, ad quem adver-
sarium citari fecerit, venire contempserit, venienti reo
in expensis propter hoc factis legitime condemnabitur, &
ad aliam citationem minime admittendus erit, nisi de
fideliter in posterum comparendo idoneam cautionem
dederit.

*Iudex debet esse contentus una poena ex pluribus, qua adver-
sarium contumacem compertur: & ex crescente contumacia potest eum
ad alias procedere. h. d.*

Quod autem diximus, iuribus variè contumaciam
coerceri, non est ita accipiendum, quasi omnes similes
poenas jus dicens infligere contumaci debeat, sed quod
variarum poenarum sibi datur optio: unde alterura, que
magis timeri debeat, iudex à principio contentus erit, ad
aliam nihilominus processurus, si hoc merenti proce-
ditas contumacia.

**DE LIBELLI CONCEPTIONE, ET
OBELATIONE.
TITVLVS VII.**

*Actor reo comparens debet clarum iudici libellum offerre, &
quid sit libellus. h. d.*

In primis igitur reo in assignato termino comparente
iudici libellum actor offerre e, & illum ita clarum &
planum, ut ex ejus inspectione deliberare reus valeat,
utrum cedere velit, an contendere, atque si contendere
voluerit, dispicere valeat iudex, quemadmodum a se con-
cipienda sit sententia. Nihil enim aliud est libellus d,
quam brevis scriptura, claram actoris intentionem conti-
nens, & contra adversarium necessarium concludens.

Libellorum alii sunt accusatorii, alii conventionales. h. d.

Porro libellorum duæ sunt species e: alii enim sunt
accusatorii, alii conventionales. Accusatorii sunt f,
quibus quis aliquos apud iudicem aliquis criminis reo
defert: de quibus quidem in præsentem nobis non est in-
stitutus sermo, sed infra suo loco & ordine dicetur. Con-
ventionales sunt g, quibus in civilibus disputationibus
utimur, dum rem nostram, aut quam nobis deberi puta-
mus, in iudicio petimus.

*Quo debeat continere libellus: & quid captus, vel oblatum libel-
lus non obligat ad respondendum: & quid iudex illum potest
lasciare. h. d.*

Exprimit igitur oblatum libellus, non solum agentis, &
conventi nomen, sed & jus dicentis, & petita rei h, &
actionis qualiter. Et si personali i experientum sit
actione, petendi quoque causa exprimenda erit: alioqui
non legitime conventionis formam continentem conce-
pere ac destrucere poterit.

*Plures dantur casus, in quibus solemnibus libelli portitio non est
necessaria. h. d.*

Sunt tamen casus, in quibus solennis hæc libelli obla-
tio minime est necessaria k: veluti in quibus de pla-
no ac sine strepitu & figura iudicii procedendum erit, &
in quibus etiam non contestata lite testes recipi possunt,
& alii plures.

a Causam qua. & seq. ext. eo. b C. 1. eo. in. in. c C. 1. in. in. d. offeratur. 3. g. 3. d C. 1. in. gl. 1. ext. de libel. obl. e gl. 1. ext. de. tit. f Can. præscripta. sit. 5. libel. 2. g. 1. g d. gl. 1. can. 1. ext. de. tit. h C. 2. ex. eo. i. i. C. 1. ex. eo. i. k C. 1. de. ver. sig. Deu.

Denotat iudex si rem terminare quæret sine sola iudicaria.
 h. d.
In his quoque casibus, in quibus libelli est necessaria porrectio, probè iudex fecerit, si principales personas, vel in subsidium etiam advocatos factum ipsum proponere iusserit, & sine tela iudicaria controversiam terminare tentaverit.

Oblato libello debent reo dari dilationes ad excipiendum, & ad evitandum obscuritatem una materia est uno loco tractanda.
 h. d.

Oblato tamen secundum juris ordinem libello, certæ reo convento indigenda sunt induciæ a, quibus deliberet, cedendum sibi sit, an contendendum: acceptandum, ac recusandus iudex: denique, ut proponat, si quas habet, exceptiones. Quæ propterea comparata sunt, ut si, adversus quos instituantur actiones, defendantur. Harum verò quædam ante litem contestationem opponendæ erunt, quædam verò etiam post contestatam litem. Sed ne, si qui inter has alieni tractatus medii fuerint interjecti, huiusmodi sectio obscuritatem pateat, videamus nunc generaliter de exceptionibus.

DE EXCEPTIONIBVS, ET REPLICATIONIBVS.

TITVLVS VIII.

Quid exceptio, & quod duplex ejus sit species, dilatoria & peremptoria. Et quod dilatorias quædam respiciunt iudicem, quædam alterum, quædam reum, quædam causam, h. d.

Exceptio est b actionis vel intentionis exclusio. Exceptionum summa divisio in duo genera deducitur: aut enim sunt dilatorie, aut peremptorie. Dilatorie sunt, quæ rem & iudicium differunt. Harum quædam iudicem personam respiciunt, quædam agentis, quædam rei conventi, quædam verò actionis & causæ qualitatem. Personam iudicis respiciunt, vel quæ illius incompetentiæ arguunt, vel quæ de ipso suspicionem ingerunt, secundum ea, quæ supra suo loco latius exposuimus. Et hæc dilatorias quoque poterunt appellari. Actoris partem illa spectant, quæ illum non legitimam in iudicio standi personam habere demonstrant: quales sunt procuratorie: utputa, si quis per monachum, aut regularem, aut clericum agere velit. Item si quis ut tutor, vel curator, vel procurator, vel syndicus compareat, & illum tutorem, vel curatorem, vel procuratorem, vel syndicum esse negetur, vel sua non interesse, vel audiri non debere protestetur, & si quæ sunt his similes. Ex persona rei deducuntur: veluti si quis ab eo, qui alienam litem defendit, de iudicio solvendo cautionem postulet, aut si ab alio re se spoliatum esse reus conventus coram iudice queratur, & propterea restitutionis beneficium imploret, vel si actorem ex legitima causâ domum revocet. Actionem & causam respiciunt, ut cum proponitur de ineptitudine, aut incertitudine libelli, aut de litis pendentia, aut cum nondum diem solutionis venisse prætenditur.

Dilatorias exceptiones proponi debent ante omnem exceptionem, aliquæ amplius opponi non poterunt, h. d.

Hæc verò regulariter omnes ante litem contestationem proponi debent: sed quas declinatorias appellavimus, non modo ante litem contestatam, verum etiam ante omnem dilatoriam exceptionem opponere reum oportebit: alioqui si aliam primò proposuerit, cum per hoc in jurisdictionem ejus, coram quo proposuit, consensisse videatur, ejusdem jurisdictionem serò declinare conabitur.

Dilatorie exceptiones, non declinatorie, regulariter proponuntur ante litem contestatam, quandoque, tamen etiam post, h. d.

a Can. inducia. 5. offeratur 3. q. 3. b gl. in vers. irritari. c. duobus. (17. ex. de iud. gl. si. c. ex parte. ex. de foro comp. c. gl. 1. c. ex. de iud. ext. eod. de excep.

Ergo in initio litis declinatorie opponi debent, & probari: ceteræ post oblatum libellum ante litem contestatam intra terminum à iudice assignatum, quandoque opponi & probari poterunt: Sed & lite contestata quandoque eas opponere licebit, veluti a si qua nuper reo competens extorta fuerit, vel is, qui eam opponere voluerit, postmodum ad suam notitiam pervenisse, iurejurando fidem faciat, vel esset huiusmodi, quæ retroactum processum nullum redderet, ut esset ea, quæ vel mandati, vel jurisdictionis defectum arguit.

Et ex loco, & ex tempore, & ex alii fontibus ducuntur exceptiones, h. d.

Ducuntur autem huiusmodi exceptiones non solum ex supra positus causis, sed etiam ex loco, ex tempore, & ex aliis pluribus, ut tam Pontificii, quam Cæsarei juris libris facile est legentibus cognoscere.

Exceptio excommunicationis licet sit dilatoria, tamen potest opponi & ante & post litem contestatam, h. d.

His annumeranda est etiam excommunicationis & exceptio, quæ licet & ipsa dilatoria sit, à ceteris tamen dissimilem naturam sortita esse deprehenditur: nec enim post oblatum tantum libellum ante contestatam litem velut cetera, sed in qualibet parte litis opponi poterit, & peremptorio termino ad proponendum exceptiones declinatorias & dilatorias præfixo minimè obstante. Quòd est in hac exceptione specialiter observandum, ne quisquam in periculum animæ suæ excommunicato communicare compellatur: quòd si eam reus omiserit, ut actor sumptibus & laboribus fatigetur, in expensis legitimis condemnandus erit.

In opponenda exceptione excommunicationis servanda est certa forma, h. d.

Sed cum per malitiam hæc exceptio in iudiciis opponeretur frequentius, Innocentiana constitutione consultius cautum est d, ut certa in ea proponenda forma servari debeat, ut ex ipsius constitutionis tenore facile apparere poterit.

Exceptio excommunicationis potest actori opponi in prima tantum instantia, non in secunda. Idem de ceteris dilatoriis, h. d.

Hæc e autem in prima tantum instantia sibi locum vendicant: quòd si succumbens actor appellaverit prætextu excommunicationis opposita, à prosecutione appellationis minimè excludendus erit: quòd & in ceteris dilatoriis multò magis locum obtinet.

Reus excommunicatus licet convenire non possit, admittitur tamen ad proponendas suas legitimas defensiones, h. d.

Reus f autem nullo obstante excommunicationis vinculo, velut rectè convenitur, ita ad legitimas defensiones semper admittitur. Satis enim absurdum esset, si actore impugnante defensionis copia reo denegaretur: quia sic multoties condemnaretur absolvendus. Reconvictionis tamen potestas eidem minimè permittitur.

Superius dicta de excommunicatione, intelliguntur de majori, h. d.

Cæterum g quæ supra de excommunicatione diximus, non de quacunque excommunicatione sunt intelligenda, sed de ea tantum, quæ à perceptione sacramentorum, & à fidelium communione separat, ut etiam ipsa Innocentianæ constitutionis verba demonstrant.

Peremptoria exceptiones sunt, quæ ius actoris perimunt, & servari agentibus obstant, h. d.

Peremptorie, seu elisorie exceptiones sunt, quæ in totum jus agentis perimunt h, & semper agentibus obstant: qualis est, doli mali, metus, pacti conventi, solutionis, iurisjurandi, præscriptionis i, transactionis, & rei iudicatæ, & si quid contra leges factum esse dicatur.

a C. pastoralis. in fi. ex. eo. 11. b C. exceptionem excommunicationis. ext. eod. c Clem. 1. eo. 11. d C. 1. eo. 11. m. 6. e C. si iussit. ext. eo. f C. cum inter. ext. eod. 11. g C. eo. 11. m. 6. h C. 1. de liti. contesta. m. 6. i Can. 2. in fin. 3. q. 6.

Exceptiones peremptoriae litis finitae sunt, quae impediunt litium ingressum, h. d.

Harum quaedam dicuntur peremptoriae litis finitae, quaedam simpliciter peremptoriae. Peremptoriae litis finitae sunt, quae litis impediunt ingressum, & adversus agentem omni tempore opponi possunt: a: qualis est exceptio transactionis, jurisjurandi, & rei iudicatae, quae vel in ipso limine iudicii proponi poterunt. b: Cum enim super negotiis, transactione, iurejurando, & sententia decisis, alia lis inchoata terminata fuerit: valde absolum visum fuit, super eisdem novum assumi debere iudicium, & quasi in infinitum forensia iurgia protrahere. Inde quoque litis finitae exceptiones appellantur, quod, ut aliquis esset finis litium, instituta fuerint. Idem juris est in aliis etiam peremptoriis exceptionibus, quae vulgo manifestae sunt, & notoriae habentur.

Exceptiones peremptoriae proponuntur post litem contestatam ante sententiam, h. d.

Ceteri vero litis contestationem minimè impediunt, atque ante sententiam erunt regulariter proponendae: quas quidem si dolo malo suo tempore in prima instantia reus proponere distulerit, etiam in causa appellationis opponendi sibi facultas denegabitur.

Præjudiciales exceptiones sunt, quae alteri causa præiudicium afferunt, puta exceptio consanguinitatis, causa restitutionis viri, exceptio natalium, petitio hereditatis, h. d.

Sunt etiam quaedam exceptiones, quae præjudiciales appellari possunt, ex eo quod alteri cognitioni præiudicium afferunt: utpotè, si qua mulier Titium in virum petat, qui ad mulieris intentionem elidendam consanguinitatis obijciat exceptionem: ea probata, cum quaestio principalis perimatur, de ipsa est cognoscendum, antequam ad diffinitionis articulum procedatur. Idem d si petenti hereditatem natalium objecta sit exceptio. Cum enim successione causa à causa natalium dependeat, posteriore quoque loco cognoscenda erit.

Spoliatus opponens de spolio in modum exceptionis, non cogitur respondere antequam sit restitutus, h. d.

Sed e & si quaestio spoli in modum exceptionis petitibus objecta fuerit, probationes super spolio primitus erunt audiendae: eoque legitime probato reus non eogetur respondere s positionibus, donec integrè restitutus fuerit.

Non debet iudex in causa super sedere obiente exceptionis spoli, nisi dicatur factum ab alio, & hoc in civilibus: in criminalibus verò potest etiam obijci de spolio à tertio facto, si quis dicatur, vel res sua substantia, vel majori parte spoliatus: nec agens super rebus Ecclesiasticis potest opponi exceptio spolis rerum privatarum, vel contra, h. d.

Sed quia huiusmodi exceptionem nunquam in iudiciis calumniosè propositam causas Ecclesiasticas contingebat impedire, & per interpositas appellaciones principalis causae cognitionem perimere: consultissime Innocentiana & constitutione decretum fuit, ut in civilibus negotiis spoliacionis objectu ab alio, quam ab actore facta, iudex in causa principali procedere non postponat. In criminalibus verò etiam à tertio spoliatus fuerit, dum tamen, vel tota sua substantia, vel majori parte ipsius se per violentiam privatum affirmet, objecta exceptio processum differet, poenis statutis, si eandem intra certa tempora non probaverit obijciens: eo quoque salubriter adiecto b, ut rerum privatarum spoliatio, agenti super Ecclesiasticis, vel ex contrario, non opponatur.

Accusato excipiens de spolio à tertio facto, debet indulgeri tempus, intra quod restitutionem petat, & causam si potest finiat: quo elapso, non obstante tali exceptione, accusari poterit, h. d.

a C. 1. de litu. concess. in 6. b C. 2. 3. 9. 6. c C. literas tuas. ex. de rest. spol. d C. pe. ex. de ord. cog. e C. si. ex. de ord. cog. f positionibus. melius. g C. 1. de rest. spol. in 6. h C. 1. 5. fin.

Inter scholares a olim dubitari contigit, si spoliatus à tertio contra suum accusatorem de spolio excipiat, an ei tempus indulgeri debeat, infra quod restitutionem imploret, ne forte sic existeret omnem accusationem eludat: & id aequitati & iuri satis consonum visum fuit. Unde si infra tempus indulgendum restitutionem non petierit, & causam, cum posset, ad finem non perduxerit, non obstante exceptione spoli, deinceps accusari poterit.

Exceptiones contra testes, peremptoriae naturam sapient, nisi ante sententiam proponenda, h. d.

Sunt & aliae exceptiones, quas proprie neque dilatorias, neque peremptorias appellaveris: cuiusmodi sunt, quae adversus productos testes opponuntur, utpotè b, si quis Maxium examinatum, infamem, excommunicatum, vel aliam criminofum esse dicat. Quae tamen cum ad peremptoriae naturam accedere videantur, ipsae quoque ante sententiam proponendae erunt.

Ponis differentiam, utrum testis obijciatur crimen, de quo magis quam alias fuerit convictus: vel obijciatur crimen, de quo non quae confessus & convictus fuit, h. d.

Multum tamen interest, an per exceptionem tantum testibus opponatur crimina, de quibus nunquam accusati fuerint: an verò ea, de quibus alias convicti, vel confessi fuerunt. Primo enim casu e obiectum minimum probatio antea exhibenda erit, quam casu per sententiam terminetur: & si convicti vel confessi fuerint, ordinaria cessante poena, sufficere, quod à petibenda testimonia repellantur, praesertim cum obiectum criminis minimè causam contingat. Posteriore verò, cum non sit cuiquam contra alios credendum, nisi se prius probaverit innocentem, à ferendo testimonio penitus repelli poterunt.

Opponens exceptionem, quae adversus opponentes opponitur, nihil agit, & hoc, si proprio nomine excipiat: sicut si nomine sui Ecclesiae, h. d.

Cavebit autem reus, ne quam contra adversarium suam exceptionem portiget, cuius ipse nexibus implicetur: cum scire debeat, nullum hanc esse iuris effectum habituram: veluti d si plura beneficia possidet de eadem pluralitate adversus alium excipiat: vel si perjurium e aut excommunicationem in obijciat, qui peccavit, vel Ecclesiastica sententia innotatus fuerit. Hoc tamen ita accipiendum est, cum proprio nomine conventus excipit f: ceterum si suam defendas Ecclesiam, tales exceptiones opposuerit, audiendus eris, nec quod opponens eidem sit obnoxius, replicari poterit.

Qui excipit, non confitetur agentis intentionem, & potest quae plures etiam contrarias exceptiones opponere: & si iudex non admittat, potest appellari, & iudex pariter, h. d.

Postremo sciendum est, eum, qui excipit f, non propterea agentis intentionem confiteri illum videtur, cum eidem non solum unam, sed etiam plures, quam contrarias, proponere liceat. quae si legitime fuerint, & iudex non admiserit, reo quidem per appellacionis remedium succurratur, & iudex ipse meritis poenis coartendus erit.

Adversus exceptiones dantur replicationes, h. d.

Dantur g adversus exceptiones replicationes: de quibus multis agere supervacuum esset, cum instituta sint ad similitudinem exceptionum quae adversus actiones opponuntur: de quibus si quis plenius velit intelligere, ex his, quae superius diffusè de exceptionibus posuimus, mutari poterit.

a C. 1. 5. s. ult. autem. de rest. spol. in 6. b C. presertim. ab. ex. de rest. c C. 1. ex. eod. tit. d C. cum Ecclesia. ex. eod. tit. e gl. in c. presertim. & c. testimonium. ex. de rest. f Cap. de. Et filia. ex. eod. de except. g C. cum venerabilis. ex. eod. de. ce. ceptionem. de regul. jur. in 6.

DE MUTUIS PETITIONIBVS. TITVLVS IX.

Si reu conuentus nolit, vel non possit excipere, si habeat unde aliter reconueniat, potest illum reconuenire. h. d.

Itur oblatio ab actore libello, si reus conuentus nullus sit exceptione munitus, quæ vel iudicium differat, vel litis ingressum impediatur, mutuis petitionibus aduersarium suum fatigare poterit: & agentem coram eodem iudice, antequam litem contestetur, reum constituere. Cujus enim quis a in agendo obseruat arbitrium, eundem habere contra se iudicem in eodem negotio designari non debet. Proposita ergo actoris intentione & responsione facta super quæstionibus rei monitione præmissa, incontinenti actor respondere compellendus erit, ut vicissim postea rationes partium iudex audiens, concordia, vel iudicio utriusque negotium terminet.

Etiã coram iudice delegato potest reus actorem reconuenire. h. d.

Nec solum coram Ordinario reconuenit talis sibi locum vendicat, verum b etiam coram delegato: unde nisi reus litesas impetrare maluerit, actorem sibi obnoxium eodem durante iudicio coram datis iudicibus reconuenire poterit.

Actori & rei reconuenienti aequalis debet esse conditio in iudicio. h. d.

Vt inique autem, tam actoris, quam rei reconuenientis quæ debet esse conditio: unde eum cum causa appellatione remota committitur, si reus actorem reconuenit, uno eodemque iure circa appellationis remedium uterque censendus erit.

Coram arbitrio non habet locum reconuenire. h. d.

Est arbitrii subitari poterit, an coram eis reconuenitio locus esse possit d? & cum arbitrii iudicare non possint, nisi de his tantum, super quibus in eos commissum fuit, responsum est, coram eis reconuenitionem locum habere non posse.

Reus conuentus coram iudice laico, non potest reconuenire actorem super causa spirituali. h. d.

Interdum etiam accidit, ut nec coram ordinario, nec coram delegato iudice reo actorem reconuenire sit potestas, ut puta si coram iudice laico conuentus, actorem super causa juris patronatus, decimarum, matrimonii, aut alia spirituali reconuenire velit.

Excommunicatus non potest reconuenire. h. d.

Idem e iuris est, si conuentus excommunicationis vinculo innodatus existat. Huic enim, licet alioqui excipiendi facultas minime sit interdicta, actorem tamen reconuenire non conceditur, ne quod (ut supra diximus) in defensionis remedium sustineatur, ad impugnacionis materiam extendatur.

Super causa criminali non admittitur reconuenitio: idem in causa depositi. h. d.

Illis quoque, qui coram iudice criminaliter conuenti fuerint s, vel super deposito, nisi se prius innocentes probauerint, & depositum restituerint, alios criminandi, vel conueniendi licentia non conceditur.

DE RESTITVTIONE SPOLIATORUM. TITVLVS X.

Intentans spolia non potest reconueniri, nisi super causa spoliati. h. d.

Is quoque, qui se quibusdam rebus, aut iudicibus spoliatum conuenit, ab aduersario suo reconueniri non poterit: nam super spoliacione conuentus, aduersus restitutionem petentem non est, nisi super quæ-

sione spoliati, audiendus. Restitutionis enim penus in hoc privilegiata esse noscitur, ut ipsam intentans, non cogatur ante restitutionem spoliatoribus respondere. Unde a cum quis se de beneficii possessione violenter eiecitum apud iudicem conuenit, si aduersarius eundem non Canonice dicat institutum, de violenta prius eiectione, quam de Canonica institutione cognoscendum erit.

Spoliatus est ante omnia, & quoad omnia, restituendus. h. d.

Ed est spoliatus non prius coram iudice super spolio sibi illato consistat, sed criminali iudicio ab aduersario laesitatis spoliacionis causam proponat, ita demum super petitione iudex procedere poterit, si prius restitui spoliatum sua sententia iusserit. omnes enim leges tam Ecclesiastica, quam seculares ante omnia cuncta spoliatis, vel eiectis redintegranda b, & damna sarcienda esse præcipiunt: fructus e quoque non tantum à violento possessore perceptos, sed etiam qui à veteri possessore percipi verisimiliter potuissent, restituendi erunt: nec restitutionis solum sententia sufficit, nisi re ipsa omnia iudicis officio restituantur, ita ut eiectus, vel spoliatus etiam naturalem possessionem recipiat, cunctaque, quæ sibi oblata fuerint, eodem, unde surrepta fuerunt, reuocentur.

Quæstio spoliati per modum reconuenitionis proposita non impedit processum super alia causa criminaliter institutam. h. d.

Quod si civiliter conuentus aduersario spoliati quæstionem regerat, cum mutua tunc intelligantur petitiones in idem iudicium deductæ, vicissimque tractatæ, unica simul erunt sententia terminanda.

Cum spoliatum proponitur in modum exceptionis, nulla fertur restitutionis sententia: sed quando non fuerit reus restitutus, non est cogendus actor respondere. h. d.

Ed hæc quidem obtinet, cum in modum actionis spoliati quæstio proponitur: sed si circa litis contestacionem de spolio quis excipiendum duxerit, super ipsa quidem exceptione probationes primitiis recipiendæ erunt: ea tamen legitime probata, nulla restitutionis erit ferenda sententia, sed tam diu spoliatori super petitionibus suis respondere cogendus non erit d, donec ab ipso restitutus fuerit. Quemadmodum enim, si in modum exceptionis aliquod crimen testi obijcitur e ut à testimonio repellatur, et si crimen contra eum civiliter probatum fuerit, sibi poena non infligitur ordinaria, sed ejus duntaxat testimonio non creditur: sic spoliacione in modum exceptionis tantum probata, restitutionis sententia minime ferenda erit.

Tribus casibus privatus à iudice dicitur spoliatus, si non seruauit iuris ordinem, si nulliter pronunciauit, si erat iudex incompetens. h. d.

Spoliatus autem non solum is intelligitur, qui à privato quocumque homine rerum quarundam possessione indebite privatus fuit: sed etiam f ille, quem iudex ipse juris ordine prætermisso, beneficio, vel aliis rebus carere coegit: vel is, qui licet juris quidem ordinem seruauerit, spoliatus tamen, & de facto damnatus iudex erat incompetens: vel, si iudex sit competens, circa privacionem tamen nulliter pronunciauit.

Spoliatus est et intelligitur, qui mandauit spoliari, aut spoliatum suo nomine factum ratum habuit, vel spoliatori successit in verum. h. d.

Is quoque spoliatus intelligitur, qui licet ipse non spoliatus fuerit, per alium tamen spoliari mandauerit g, aut spoliatum suo patratum nomine ratum habuerit: unde & is restitutioni obligabitur, quemadmodum h & ille, qui rem indebite occupatam, scienter recipiendo spolia-

a Can. i. s. cum. 2. q. 1. b C. dispensata. de refer. in 6. c C. si. ext. de mut. pet. d C. cum dilectus. ext. de arb. e C. cum inter. in fin. ext. de excep. f C. & 23. q. 11.

a C. in literis tuis. ex. eo. 11. b C. redintegranda. 3. q. 1. c C. gravis. ext. eo. 11. d C. si. ext. de ord. cogn. e C. i. ext. de except. f C. conueniente. ext. eod. 11. g Can. notum. ubi. gl. 12. q. 1. & c. cum ad secundum. in si. ubi. gl. ex. eo. h C. sapi. conuenit. ext. eod.

Confessus, & probationibus convictus, æquivalentur: & confessio erronea, si statim revocatur, non affert præjudicium. h. d.

Reditus igitur circa exhibitas positiones responsionibus, diligenter ab actore dispiciendum erit, an à reo super controversia legitimam confessionem extorserit: quo quidem casu & ipse probationum oneribus relevabitur, & iudicis in cognoscendo partibus cessantibus statim super tali confessione pronuciandum erit. Planè a si per errorem facti hujusmodi confessionem emanasse doceatur, consentienti, sed tamen confessionem suam statim revocanti, nullum præjudicium generabitur: alioqui, quod sua quisque voce dilucidè testatus est, proprio non valebit amplius testimonio infirmare.

Reus non tenetur edere auctori, nisi instrumenta communia. hoc dicitur.

Non tamen b, quia positionibus reus respondere compellitur, documenta quoque, quæ ad causam pertinentia penes se detinet, nisi sibi cum actore sint communia c, exhibere compellendus erit: nam grave nimis esset, illum ad eorum exhibitionem urgeri, per quæ sibi postea præjudicium fieret. Sed actor ipse, inficiante reo, sumptis congruis dilationum temporibus, intentionis suæ proprias probationes afferret, vel testes inducendo, vel instrumenta, & alias scripturas producendo.

Reus citandus est ad videndum jurare, & deponere testes: & testi injurato non creditur, nisi fuerit remissum juramentum à parte. h. d.

Debet autem in primis, si ex dictis testium rei sit eveda veritas, admoneri adversarius, quòd auditurus juramentum veniat d, ne si præmissum id fuerit, quòd contra leges actum deprehenditur, nullam habeat firmitatem. Sed & testium depositiones non aliter recipiet iudex, quàm prius iurjurandi religione firmaverint, quòd tantum, quæ vera noverint, professione suæ testificationis aperient: nullius enim testimonio, quantumcumque religiosus existat, nisi juratus depoluerit, in præjudicium credi debet alterius, nisi forte juramentum ab adversa parte remittatur.

Testes recusantes jurare, sunt sub pena excommunicationis cogendi, & juramentum de non deponendo non tenent. h. d.

Quòd si testes à iudice moniti sese, vel odio, vel gratia, vel timore à ferendo testimonio subtraxerint, per censuras Ecclesiasticas testificati compellendi erunt, nec audientur, quòd sese, quò minus deponant, proprii juramenti vinculo innodatos asserant. e

Diligens debet esse iudex in examinando super omnibus qualitatibus totius causa. h. d.

Interrogabit f ergo iudex testes in qualibet causa ad minus duos (nulla enim causa est regulariter, quæ unius testimonio quantumvis legitimo terminetur) eos quæ diligenter examinabit g, de singulis circumstantiis diligenter inquirens, de causis videlicet, de personis, loco, tempore, visu, auditu, scientia, credulitate, fama, & certitudine, cæterisque, quæ ad rem facere, & negotio convenire existimabit. Illud quoque subtiliter animadvertere non omittet, quo vultu, qua constantia, quavè animi trepidatione testes deponant, cum interdum ex his, vel ipsis invidis testibus, magis quàm ex verborum serie, rerum veritas elucescat.

Ex causa delegabit iudex examen testium. h. d.

Siqui tamen erunt, qui interrogandi sunt, valetudinarii h, vel senes, vel debilitate confecti habeantur, vel etiam ita paupertate depressi, ut ad præsentiam iudicis venire non possint, idoneum deliget iudex, quem ad suscipiendas illorum attestaciones dirigat.

a C. si in gl. ext. de confes. b C. i. ubi tot. ext. eo. c C. si perperatus. ext. de fide instrumentorum. d C. 2. ext. de test. e C. in sumavit. ext. de test. f C. licet universi. ext. de test. g Ca. cum agatur. ext. de testib. h C. si quis testium. ext. de testib.

Testes considerantur conditione, natura, & vita. h. d.

Testes verò non omnes recipiendi sunt, sed fideles duntaxat, & idonei. Censentur autem testes conditione, natura, & vita. Conditione, si liber testis sit, non servus: servus enim sæpè metu dominantis, veritatis testimonium supprimit. Natura, si vir sit, non femina: nam varium & mutabile semper foemina.

Mulieres non sunt in forum trahenda gratia testimonii ferendi, sed ad eas est mittendus tabellio. h. d.

Cujus tamen testimonium, si quando necessarium fuerit a, cum mulieres honestas ipsa, ac naturalis pudor virorum cœtibus immisceri prohibeat, quacunque autoritate testimonii ferendi causa, vel alia, quæ iure non exprimitur, in iudicium personaliter evocari, vel trahi non poterit: sed ad eam mittendus tabellio, & iuxta Bonifacianæ constitutionis tenentem, procedendum erit.

Testis mala vita caret fide. h. d.

Vita censetur testis, si innocens sit, & integer: nam si vita bona defuerit, fide caret b.

Clerici possunt testificari pro Ecclesia, & singulares persona pro universitate sua, nisi tamen aliqua causa probabili impediatur. hoc dicitur.

In summa, quicumque iure minimè prohibentur, ad testimonium perhibendum sunt admittendi. Clerici b ergo à ferendo testimonio super negotio propriae Ecclesiæ, vel alia singulares personæ, in causa suæ universitatis arcendi non erunt, nisi ad agendum, respondentem fuerint instituti, vel ipsos alia causa probabili impedierit.

Monachi de consensu Abbatis, possunt testimonium dicere. h. d.

Monachi quoque, & quicumque sub alterius obedientia constituti sunt, de sui præsulis licentia rectè testimonium dicent.

Christianorum testimonia adversus infideles admittuntur, sed non contra. h. d.

Christianorum c quoque testimonia adversus Iudeos in omnibus causis recipienda erunt, nullis sibi contra hoc Principum privilegiis suffragantibus. Sed contra Christianum nec Iudeus, nec Paganus, nec hæreticus, aut aliter infidelis, neque excommunicatus, aut aliter criminofus rectè testimonium dicent.

Criminosus perseverans in crimine non potest testificari, immo datus verò in causa civili potest, nisi fuerit reus perpetuus, vel non sit affectus infamia: in causa vero criminali, huiusmodi infamicius admittitur. h. d.

Planè quod de criminoso diximus, distinctionem recipit: nam si is, cui ab adversa parte opponitur d, adhuc in ipso crimine perseverat, tum in civili, quàm in criminali causa ab omni proæssu testificandi officio excludendus erit: si verò sit de crimine emendatus, nec eum comitetur infamia, non est in causa civili, vel etiam cum de crimine civiliter agitur, præterquam pro reatu perpetuo de crimine civiliter agitur, præterquam pro reatu perpetuo in criminali autem quaestione, si in arii, repellendus. In criminali autem quaestione, si in arii, repellendus. In criminali autem quaestione, si in arii, repellendus. In criminali autem quaestione, si in arii, repellendus. In criminali autem quaestione, si in arii, repellendus.

Validum ab initio tractu temporis non infirmatur, etiam iura superveniente causa. h. d.

Illud in dubium non venit, ejus testimonium, qui integer deposuit, infringi, debilitare minimè potest, quanquam illum post depositionem factam esse contigerit criminofum. Nec enim quòd rectè semel factum

a C. 2. de jud. in 6. b C. cum in causa. ext. de test. c C. ad dai. ext. de testib. & Clem. 1. ead. tit. d Ca. testimonium. ext. de testibus.

est, ex huiusmodi eventu postea debet infirmari, cum culpandus non sit, qui idoneum nunc in testem producit, si aliquando eundem futurum malum non divinaverit.

Domestici & similes habentes causam, non possunt esse testes. h. d. **O**mestici quoque, & similes habentes causam familiarem quocumque morbo verisimiliter laborare existimandi sunt, si certum id sit, aut super eo legitime convinci possunt, si ab alterutra partium testes adducti fuerint, ad testimonium admittendi non erunt.

Non potest quis esse testis in causa, in qua fuit advocatus, vel procurator. h. d.

Is quoque a, qui in prima instantia alicujus causae ad vocacionem & patrocinium susceperit, licet advocatus & procurator esse desierit, quia tamen adhuc affectus causae praesumitur, in iudicio appellacionis in testem recipiendus non erit.

Ad testes examinandos etiam tres dilaciones dari possunt, & ex causa etiam quarta, sub certo tamen iuramento. h. d.

Dabunt autem iudices tam in Ecclesiasticis, quam in civilibus causis ad exhibendos testes, non solum unam, sed ex causa secundam etiam & tertiam dilacionem: quartam vero disceptantibus non largientur, nisi praestito ab eo, qui postulat, iuramento, quod non per calliditatem aliquam quartam productionem postulet, sed quia illorum, quos infat nunc de novo producere, prius notitiam habere nequiverit, quodque neque per se, neque per alium testificata subtraxerit, vel didicerit: quo casu quartam quoque dilacionem accommodabit iudex, maxime si productioni testium non fuerit a partibus renunciatum.

Nulla conceduntur, ne probationes intereant, quae aliam non concederent: quod probatur hic tribus exemplis. h. d.

Siquidem ne probationes depereant, multa permittuntur, quae alioqui non concederentur, ut ecce, si is in causa iudex datus fuerit, quem in testem produci sit necessarium, removendus, & alius in ejus locum substituendus erit. Sic & alius citato adversario recipiuntur, & publicantur testes, quos reus inducendos dixerit. Sic & Ecclesia necessitate probationis omissione laesa, etiam adversus Ecclesiam restituenda erit.

Publicato processu non possunt testes examinari super eisdem, nec in prima, nec in secunda instantia: sed super emergentibus de novo. h. d.

Lapsis igitur tribus dilacionibus, postquam renunciatum est probationibus, & publicata dicta testium, regulariter producendi testes rursus non erit danda copia. Et licet non licet super eisdem, vel directo contrariis articulis, alios, vel eosdem testes in principali causa producere: sic non debet in causa appellacionis licere, cum nominatis in ea, quam in principali testium sit timenda **A**dversario. Quod si e nova contingat emergere capitula, super quibus partes testes novos velint inducere, recepto solenni iuramento testium, non obstante publicatione super veteribus facta, nec in primo, nec in secundo iudicio rejiciendi erunt.

Qualiter, & quando possit in testes objici. h. d.

Sed interdum accidit, ut eos, qui iure in testes recipi non debuerant, admissos tamen esse ab aliqua partium pretendatur: in qua specie statutum est f, ut si quid in eos habent, ante publicationem debeant objicere, postea vero tunc demum id licebit, cum iuramento partes firmaverint, quod non dolo velint ad opponendum descendere: Sed & si ostendere quis paratus fuerit post publicationem didicisse se, quod in personas vult objicere, tunc quoque opponendi patere debet aditus. Idem juris est, si forte quis ante publicationem id fuerit protestatus. Ceterum cum quis protestatus fue-

rit, velle se post publicationem depositionum personas testium repellere, si quid in favorem protestantis dixerit, non de facili fides adhibetur.

Testes probatorios, & reprobatos probatorum reprobare licet, sed reprobatos reprobatiorum non licet. h. d.

Illud a etiam admonendum est, quod non solum testes super principali negotio deponentes aliis testibus licebit repellere, sed etiam contra secundos primorum reprobatos probationes proferre licebit. Et non admittente iudice, appellacionis remedium licitum erit interponere. Ulterius autem partibus ad reprobatorem testium aspirare minimè licebit, ne si producendi quatuor contra tertios, & sic deinceps partibus licentia tribuatur, negotium contingat in infinitum protelari.

Qualiter iudex pensare debet dicta testium, & quod potest illos repetere, & interrogare, usque ad sententiam. h. d.

Publicatis igitur attestacionibus, non solum b ad multitudinem testium respicere iudicem oportet, sed etiam ad qualitatem illorum: item depositiones rimari, & diligenter inspicere debet, & ex his, quibus potius veritatis lucem assistere iudicabit, animi sui motum informabit: quod si circa alicujus testis dictum iudicis hæret intellectus, eundem rursus ad examen revocare poterit. Et generaliter iudex usque ad prolationem sententiae interrogare sub facto poterit, ubicunque aliquid dubitationis e incidit.

Testi statim seipsam corrigenti, non admittit ob id fides, & potest iudex testem repetere super omisso. h. d.

Eum quoque, qui non studiosè, sed linguæ lubrico erraverit, & sese confestim correxerit, reprobare iudex non debet: secus autem, si correctioni suae tempus interposuerit. Repetere autem non solum obscure deponentem poterit, sed etiam si a principio super certis capitulis eundem interrogare postulante adversario, vel negligentia, vel calliditate prætermiserint.

Probationes sunt non solum testibus, sed & instrumentis: & instrumentorum appellacione non large sumpta continentur solum scriptura, quo in iudicio exhibentur. h. d.

At si partes viva voce adminiculo in probando destituta fuerint, ad instrumentorum productiones decurrere eas oportebit: & licet instrumentorum adeo latè pateat appellatio, ut hoc nomine etiam testes continentur, quippe & ipsi causam instruunt, nos tamen in præfenti pro scripturis in iudicio exhibendis magis utimur, quæ quidem in libris exercendis eandem cum depositione testium vim obtinent.

Instrumenta possunt exhiberi usque ad conclusionem in causa. h. d.

Exhiberi autem d in iure poterant instrumenta, non solum ante attestacionum publicationem, sed & postea usque ad diffinitivam sententiae calculum: antea tamen, quam in causa conclusum fuerit. In causa e autem conclusum esse tunc dicimus, cum a partibus omnibus probationibus renunciatum fuerit.

Scriptura solum publica in iudicio fidem facit, & qua sit scriptura publica. h. d.

Non tamen omnis scriptura in iudicio producta fidem facit, sed ita demum f, si per manum publicam scripta fuerit, ita ut appareat publica: aut authentico sigillo muniatur, alioqui nullius roboris firmitatem obtinebit.

Exempla solemniter sumpta, fidem faciunt. h. d.

Idem g & de exemplis dicendum erit, quæ tamen, si solemniter sumpta fuerint, eandem cum originalibus habitura sunt auctoritatem. Solenniter autem tunc dicentur sumpta h, cum coram Ordinario iudice, vel

a Ca. 6. test. ver. sic. paroni. q. 9. 3. b C. pen. ext. de testib. c. Constitutio. in fi. ext. de testib. d. Clem. 2. de testibus. e C. cum causam. ext. de testib. f C. presertim. ext. de testib.

a C. licet. en. 3. extrav. de testibus. b Ca. in infra. & c. cum causam. ext. de testibus. c Cum clamor. ext. de testib. d C. cum dilectus. ext. de fide inst. e gl. in d. c. cum dilectus. f Ca. ext. de fid. inst. g gl. 2. c. extrav. de fid. inst. h C. si. ext. de fid. inst.

au hoc ab ipso specialiter delegato presentata fuerint, atque is diligenter inspecta, dum nulla parte sui vitata comperit, per publicam personam exempla sumi precipit.

Redacta in publicam formam post mortem tabellionis, factum fidem. h. d.

Eandem etiam auctoritate & ea obtinebunt, quae ad petitionem eorum a, ad quos pertinent, permisso iudicis ordinarii in publicam formam redacta fuerint, si tabellio morte praeventus ea non perfecit, sed in notas tantum redacta moriens reliquerit.

Instrumenti non vitiatum, & de vitio non suspectum creditur, & error unius latera, & raso in loco non suspecto, non vitiat instrumentum. h. d.

Exhibebuntur b ergo instrumenta publica non cancellata, neque abolita, nec ulla parte sui vitata, aut aliquo pacto de falsitate suspecta, quaquam si exceptor alteram c imprudens omiserit, aut documentum in loco non suspecto d interleverit, non propterea veri fides, & instrumenti auctoritas vacillabit.

Ad supplendum probationem potest iurandum deferri. hoc dicit.

Quod e si nec testibus, nec instrumentis intentionem quam actor legitime deduxerit, permittente iudice, non plene probationes iurisjurandi religione suppleri, & causa terminari poterit. Nec enim aliud est iuramentum, quam veritatis confirmatio, cum aliquid Deo teste asseritur.

Iuramentum aliud voluntarium, aliud necessarium: & necessarium, nisi ex causa, recusari non potest. h. d.

Ed cum sit iuramentum multiplex, duplex tantum in proposito considerari poterit f: aut enim est necessarium, aut voluntarium. Necessarium est, quod ad supplendas probationes a iudice parti deferitur: quod propterea necessarium nuncupatur, & quod a iudice illud omnino deferri partibus oportet, & quod rite delatum ab eisdem, nisi ex iustis causis, recusari non poterit.

Qua sine iusta causa recusandi iuramentum. h. d.

Vnt autem iuste recusandi causa, ut puta si actor plene probaverit, aut si sibi non plene cognitam rem ipsam asserat: & si quae sunt huiusmodi.

Si pro reo sunt praesumptiones, sibi deferendum est iuramentum, nisi aliter iudex arbitretur. h. d.

Ed etsi g pro reo praesumptiones fuerint, eidem hoc sacramentum iudex deferat ad suam tuendam innocentiam, nisi inspectis personarum & causae qualitatibus, illud actori deferendum censeat.

Voluntarium iuramentum est, quod deferitur a parte parti, quod deferenti potest referri, nisi sit in famosis actionibus. h. d.

Voluntarium h est, quod a parte parti in iudicio deferitur: quod quia litem terminat, decisorium quoque nuncupari poterit. Et appellatur voluntarium, quia pars non nisi volens deseret, & ab eo, cui deferitur, licite recusari ac referri poterit. Plane i si reus famosis actionibus conventus fuerit, huiusmodi iurandum agenti referri minime permittitur, cum non actor, sed ipse, qui convenitur, facti proptit conscius esse debeat.

Pont exempla plura, in quibus probationes respiciunt personam iudicis. h. d.

Iudicis inspectione consistunt probationes: ut puta, cum pro terminandis finalibus quaestionibus propriis oculis loca iudex subjicit, aut ex aspectu corporis aetatem colligit, aut cum ex literis Ordinarii, vel Apostolicis excommunicatus, aut dignitatus honestatus quis deprehenditur, vel cum ad probandum virginitatem ab honestis & prudentibus matronis, vice sua iudex inspicit mulierem, iuber.

a Cpen. ext. de fide instr. b Cinter delictos. ext. de fide instr. c Ex par. ext. d. ii. d Cext. l. i. d. n. ext. e Cfin. de iurejur. f gl. i. c. si. ext. de iurejur. g Csi. ext. de iurejur. h d. c. si. in gl. i. de iurejur. i Cfin. in princ. ext. de iurejur.

Notorium probatione non indiget. h. d.

Ed & si quid notorium fuerit a, testium depositionibus, vel instrumentorum exhibitione amplius delictari non debet, cum talia probationem, vel ordinem iudicarium non requirant.

Iudex debet advertere, ne dubium recipiat pro notorio. h. d.

Ed cum multa dicantur notoria b, quae non sunt proferri debet iudex, ne quod dubium est, pro notorio recipiat.

Vehemens suspicio interdum habet vim notorii. h. d.

Ad notorium prope accedit vehemens suspicio: nam si (exempli gratia) de c carnali copula quarratur, & sint, qui solum cum sola, nudum cum nuda, in eodem lecto jacentem, locis secretis, & ad hoc commodis, & horis electis se vidisse deponant, proculdubio ex suspitionibus tam vehementibus sequatur copulam pronuntiat poterit. Plane si de gravi crimine actum fuerit, propter solam suspicionem quaquam vehementem, nemo condemnabitur.

Fama praestat adminiculum ceteris probationibus. Et iudex ex variis debet animum suum instruire. h. d.

Fama quoque si de aliquo facto divulgata fuerit, curis praesumptionibus non leve, praesertim in quibusdam, praestabit adminiculum. Demum circumspicitur iudex motum animi sui non ex una tantum re, sed ex variis argumentis, & testimoniis, quae rei aptiora esse poterit, confirmabit. Iudicaturum enim oportet cautimari, & ordinem rerum plena inquisitione discutere, nec sententiam prius ferre, quam peractis omnibus nihil habeat in quaestione, quod non proponat.

DE SENTENTIIS ET RE DICATA.

TITVLVS XV.

Dua sunt speciei sententiarum, interlocutoria, & definitiva: & interlocutoria potest revocari ante diffinitivam. h. d.

Ideam nunc de sententiis, & re iudicata. Ed autem sententia nihil aliud, quam controversiam propositam a iudice rite facta diffinitio. Sententiarum dux sunt species: aut enim interlocutoria sunt, aut diffinitiva. Interlocutoria est illa, quae inter partium & finem causae fertur super his, quae incident, vel emergunt: qualis est cum iudex dandum, vel negandum dilationem ad examinandos testes, vel exhibendos instrumenta interlocuitur, vel super aliquibus exceptionibus pronunciat: quam nec in scriptis ferri oportet, & ante diffinitivam sententiam quandoque iudex revocare poterit.

Diffinitiva sententia est, quae condemnando, vel absolvendo liti finem imponit, nec requiritur deesse in ea verbum, condemnatio, vel Absolutio, sed sufficit agnoscere. h. d.

Diffinitiva vero sententia est diffinitio iudicialis, quae condemnando, vel absolvendo principali controversiae finem imponit. Diffinitiva d enim, quae nec condemnationem, nec absolutionem continet, pro nulla habetur: hanc simul ac tulerit, retractandi copia iudici denegabitur. Non tamen ut sententia valeat, condemnandi, vel absolvendi verbum necessarium continere debet: sed satis erit, quod verbum aequivalens continet. Vnde rescriptum est, eius diffinitionem, qui ita se statueret, & praecipere pronunciasset, legitime sententiae obnoxiis firmatam.

Sententia debet ferri sedendo, & de scripti recitatione: aliter non valet. & Episcopus facere potest, quod alius pro se recitat. h. d.

Vocat is igitur partibus, loco & tempore congruis, iudex ipse sedens e sententiam de scripti recitatione.

a Cde manifestis. q. i. c. tua nos. ext. de coh. cler. & mul. b C. consultat. nos. ext. de appell. c C. litem si alterius ext. de presump. d C. es qui appell. b. diffinit. 2. q. 6. e C. fin. ex. n. in l. 1.

ne proferet: alius si non iudex, sed alius legerit, vel scriptam litigatoribus tantum ediderit, vel stando, non sedendo tulerit, nullius penitus momenti erit, ut ab ea nec appellare necesse. Episcopo tamen, quem tantæ dignitatis apex attollit, in fac personarum illustrium sententiam per alium recitare permittitur.

Ex pluribus iudicibus sufficit, quod unus recitet sententiam usque plurali numero: secus in actu electionis. h. d.

Sed a & si plures iudices sint, vel arbitri, si cæteris præsentibus, ac mandantibus per unum tantum sententia recitetur, si plurali numero perlegendus usus fuerit, peninde habebitur, ac si ab omnibus recitata fuerit, licet aliud in electione seruetur.

Si duo iudices ordinarii sententias diverfas fecerint, tenet sententia lata pro reo, nisi alteri causa sit favorabilis: si vero delegati, sententia pendet ex voluntate delegantis: si vero arbitri, neutra tenet: si vero unus tantum ex pluribus pronunciat, nulla erit sententia. h. d.

EX facto & dubitatum fuit, duobus iudicibus diverfas profertentibus sententias, utra sit habenda potior: in qua specie responsum est, quod si ex iurisdictione ordinaria processerint, tenet pro reo, non pro actore lata sententia, nisi agentis causa sit favorabilis: ut patet, libertatis, dotis, matrimonii. Si vero ex delegata, utraque ex delegantis pendebit arbitrio. Quod si ex compromisso, utraque firmitatis robore destituitur. Quod si pluribus e iudicibus datus unus tantum ex eis pronunciasse proponatur, nullas sententia vires obtinebit, ut nec provocationi remedium necessarium sit futurum.

Iudex secundum leges, & consuetudinem, debet quilibet iudicium summus Pontifex, qui tamen ex causa potest ab illis recedere. h. d.

Sed si ordinarius sit, sive delegatus iudex, in primis illud observare debet, ne contra id iudicet, quod legibus, aut Canonibus proditum sit, alioqui ipso iure sententia non subsistet. In causis quoque, quæ summi Pontificis & iudicio deciduntur, cum in similibus causis cæteri teneantur iudicare, similiter juris ordo, & vigor aequitatis subtiliter observandus erit, nisi cum ille aliquid causa necessitatis, & utilitatis dispensative duxerit statuendum.

Licet sententia lata contra ius constitutionis sit nulla, secus tamen est in sententia lata contra ius litigatoris. Et quando dicitur lata contra ius constitutionis, vel contra ius litigatoris. h. d.

Si tamen sententia non contra ius constitutionis expressè à iudice lata fuerit, sed contra ius litigatoris, cum iure quidem teneat, legitimis mediis retractanda erit. Dicitur autem iudex contra ius constitutionis pronunciasse, veluti cum defunctus, & minor quatuordecim annis fuisset testatur, & testamentum iure fecisse pronunciat. Contra ius vero litigatoris, veluti cum minor quatuordecim annis, annum quatuordecimum implevisse, ac per hoc testamentum iure fecisse asseritur.

Qui contra leges & consuetudinem, corruptus iudicat, variè privatur. h. d.

Is autem si, qui in gravamen partis alterius in iudicio aliquid iniuste fecerit per gratiam, vel per sordes, sive ordinarius, sive delegatus sit, ab executione officii per annum suspendendus erit, & ad restitutionem litis parti, quam læserit, nihilominus condemnabitur, & si suspensione durante divinus sese ingererit, irregularitatis quoque laqueo inmodabitur, à qua non, nisi per summum Pontificem, liberari poterit, aliis quoque legum animadversionibus coercetur: cum dignum sit, ut qui in multis audeat offendere, poenæ etiam multiplici subdat.

a Cpen. en. tit. in 6. b Csi. extr. eod. tit. c Ca. ei qui s. si ve. in. v. ff. plures. 2. q. 6. d Ca. i. extr. eod. tit. e C. in causis. in. 2. d. f C. ad. tit. in 6.

Sententia lata, postquam per decem dies non fuit appellatum, regulariter retractari non potest. h. d.

Lata tamen sententia, nisi per appellationem intra terminum lege constitutum suspensa fuerit, amplius revocari non poterit. Cum a enim post decem dierum spacium sententia in auctoritatem rei iudicata transeat, qui ad provocationis subsidium intra id temporis spacium non recurrit, ideo appellandi sibi aditum præcludit, quia per hoc videtur interpretatione juris velle late sententiam obtemperare. Excipiuntur tamen multi casus, in quibus sententia etiam post decem dies rei iudicata firmitatem sibi vindicare non valent, veluti cum de matrimonio b est questio, aut servata sententia salus animæ indifferim adducitur, & alii plures.

Res inter alios acta alius præiudicium regulariter non adfert. h. d.

Deo quoque admonendi sumus, quod etsi sententia transeat in rem iudicatum, præter eos, inter quos dicta fuerit, regulariter neminem lædet: si quistamen e, cum sibi primum de ea re actio, vel defensio competeret, sustinuit sequentem agere, aut passus est eum, à quo causam habuit, experiri, ipse quoque sentiet ex re iudicata præiudicium.

DE EXECVTIONE REI IUDICATÆ. TITVLVS XVI.

Sententia lata in reali actione mandatur executioni statim, in personali vero post quatuor menses: qui terminus potest brevior, & prorogari. h. d.

Si igitur sententia late legitima appellatio non occurrerit, intra statuta tempora executioni mandanda erit. Sed multum intererit, utrum super reali, an vero super personali actione sententia lata fuerit. Primo enim casu, statim: secundo non, nisi post emensa quatuor mensium spacia executioni mandabitur. Licet autem quadrimestre tempus in personali actione sit regulariter statutum, ex causa tamen nonnunquam & actari, & prorogari potest. Sed qui ab initio terminum recipit sponte brevior, sibi id imputare debet, cum ex voluntate propria juris beneficium contempsisse videatur. Unde postea non audietur appellans nisi fortè adversus eum modus executionis Canonicus excedatur, sive ab ordinario, sive à iudice delegato, sive etiam ab arbitro res iudicata fuerit.

Delegatus à Principe potest propriam sententiam intra annum exequi. h. d.

Sed d' si ordinarius ad mandatum iudicis à Principe delegati nolit, aut quibusdam obstantibus sententia ab eo late in suo effectui mancipare nequeat, datus ipse iudex illam executioni mandare poterit, & resistentes Ecclesiastica sententia coercere, & non solum usque ad quadrimestre tempus, quod ad solvendum debitum à lege conceditur, sed usque ad annum integram ad exequendam sententiam, iurisdictionem exercere poterit.

Iudex deputatus super executione sententia, admittit exceptionem fraudis seu nullitatis, non ut super ea pronunciet, sed ut negotium ad superiorem, qui iudicavit, transmittat. h. d.

Quod e si Princeps propriam sententiam per aliquem executioni mandari iubeat, & circa negotium fraudis intervenisse dicatur, executori de toto negotio cognoscendi facultas non erit, sed ad superiorem quaestiones, si qua inciderint, deferri oportebit.

Iudex ordinarius tenetur exequi sententiam delegati à Principe etiam iniustam. h. d.

Cum igitur regulariter contingat, quod executio sententia ordinario demandetur, quæri poterit, an sit ipsam iniustam esse cognoverit, executioni eam mandare

a C. quod ad consultos. s. taliter. ext. en. tit. b Ca. lator. ext. eod. tit. c Cpen. ext. eod. tit. d C. significasti nobis. ext. de offi. deleg. c. de cetero. ext. de sens. & re iud.

124
positio:
ius decia
dinem ju
r. h. d.
iunt. po
pro non
icio: non
excusat, &
eodemio
dis, & ho
suspicio:
comunicat
is, propt
nemo con
Et iudic
erit, cen
in quib
um iudic
sed ex
a esse con
retent. ca
suscipiet,
ibus null
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

127

debet, an sit ei substitendum potius? in qua specie responsum est, quod cum ordinarius delegatus teneatur obsequi, licet sententiam non esse iustam noverit, exequi nihilominus tenebitur, cum sibi non cognitio, sed executio tantum fuerit demandata, nisi a dato iudice impetrare valeat, ut ab hoc opere ipsum liberet: nec enim debet iudicis delegati mandato violenter resistere, sed & apud eundem instare poterit, ut executionem tandiu differri pariat, donec principi rei veritas innotescat.

Si Papa scienter commisit appellationem interpositam a suo delegato dato cum clausula, appellatione remota, iurisdictionis primi delegati est suspensa, quoad executionem, h. d.

Ed quid si cum a sententia lata autoritate literarum Apostolicarum, in quibus inhibita fuerat appellatio, provocatum fuerit, & litera post appellationem ad alios iudices emanaverint, an ad mandatum posteriorum iudicum executio sententiae a prioribus delegata retardari debeat? & quidem cum Apostolicis aliis iudicibus appellationis causam ex certa sententia committit, & appellationem videtur recipere, & simul priorum iudicum revocare iurisdictionem. Vtique eo igitur sententiae suspenditur executio, donec appellationis merita plenius discussa fuerint.

Postulatio restitutionis in integrum differri executionem, h. d.
Antur & casus alii, in quibus licet sententia in rem transierit iudicatum, differenda nihilominus erit executio: ut puta, si non proterandi causa in integrum restitutio petita fuerit, & alii plures.

DE APPELLATIONIBVS.
TITVLVS XVII.

Quid sit appellatio, & quare inventa, h. d.

Appellandi usus praecipue iudicantium iniquitatem corrigit, & imperitiam detegit. Est autem appellatio iurisdictionis prioris iudicis per superioris invocationem legitime facta suspensio: vel, appellatio est provocatio ad maiorem iudicem ratione gravaminis illati, vel inferendi.

Appellatio alia extrajudiciali, alia judiciali. Et de iure Canonico etiam extra iudicium appellatur, qua appellatio provocatio dicitur, h. d.

Appellationum duae sunt species. Aut enim extra iudicium appellatur, aut in iudicio. Extra iudicium appellatur, cum quis ante litis ingressum, & ab aliquo gravamine appellat, ut puta a ab electionibus, postulationibus, provisionibus, & quibuslibet extrajudicialibus actibus, ex quibus se gravatum putat. Licet enim seculares Reges & non, nisi in casibus, ante sententiam appellationem admittant: sacri tamen Canones etiam extra iudicium passim appellare permittunt: nec solent huiusmodi dici proprie appellationes, sed provocaciones.

Appellatio judiciali dividitur in duas species, h. d.
Rursus in iudicio appellatur, aut ante diffinitivam sententiam, aut postea. Antea appellatur, ut cum ab interlocutoria, vel alio gravamine provocatur. Postea, ut cum ab ipsa diffinitiva sententia appellatur.

Appellans ab interlocutoria, debet inscriptis appellare, & intra triginta dies Apostolos petere, & exhibere contentas causam appellationis, alias causa censetur deserta, h. d.

Multum autem interest, ab interlocutoria quis provocet, vel alio gravamine, an a diffinitiva: nam g primo casu, & causam appellationis in scriptis assignare, & a iudice infra triginta dies instanter petere debet literas dimisorias, & eidem intra dictum temporis spa-

cium debent ab eodem iudice exhiberi, contentes & appellationis causam, & cur appellatio non sit admissa, vel si appellationi forsitan ex superioris reverentia sit delatum. Alioquin, si eos intra idem tempus appellans petere pratermittat, appellationi suae renunciasse putabitur, etiam si vadat, aut mittat ad appellationem huiusmodi proseguendam.

Petit tres casus, in quibus ob non petitis Apostoli causa infertur, h. d.

Idem juris est, si iudex, a quo appellatur, certum terminum appellanti ad recipiendos Apostolos assignaverit, & appellans in assignato sibi termino non compareat, nec eos sibi tradi petat: idem & si iudex appellanti responderit intra juris terminum se daturum, nec intra dictum spacium congruo loco & tempore instanter & lapsus saltem uno contextu petierit, vel sibi oblatos appellata recipere recusataverit.

Tacitis & expressis eadem est virtus, h. d.

Quod si iudex, e in termino per eum praefixo impetenti non dederit, aut si dum petentur, vel intra juris terminum, vel nullo certo termino praefixo, se daturum asseruerit, post ea per appellatent congruo loco & tempore, saepius & instanter, unico etiam contextu requisitus eos exhibere non curaverit, perinde propria appellationem proseguat appellans poterit, ac si ea expressis fuissent Apostoli denegati. Alia quoque agenda sunt, prout ex tenore tam Innocentianae, d, quam aliorum constitutionum luculenter apparet.

In appellatione a diffinitiva non est necesse causam petere, h. d.

In appellationibus autem, e a sententia diffinitiva interponendis nec causam reddere tenetur appellans, nec etiam supra dicta diligens observatio per omnia sibi locum vendicat.

In appellatione ab interlocutoria debet talis causa allegari, qua si esset vera, repararetur legitima, h. d.

Cum autem ex probabili causa ab interlocutoria quis duxerit appellandum, talem tenetur proponere, quae si probata fuisset, deberet legitima reputari, de quo postea superior cognosceret: nec enim sufficit appellanti probare, quod ex causa huiusmodi appellavit, si eam non doceat esse veram, nisi hoc se offerens probaturum non fuisset admittitur.

Is qui minus rationabiliter appellavit, condemnatur in expensis ad inferiorem iudicem remittitur, nec potest qui alia causa proseguat, quam expressas, h. d.

Quod si iudex minus probabiliter appellatum esse compererit, appellatent ad inferiorem iudicem remittet, & in expensis alteri parti condemnabit, alioquin ipse procedet, nec licet appellanti alias causas prosequi, quam quas in appellatione sua nominatim expresserit.

Si dicitur ex iniusta causa appellatum, iudex ad quem, invitare non potest, nisi prius recepta appellatione, ut probabit, insuper cognoscere de causa veritate, h. d.

Quod si obijciatur, non ea legitima causa ante sententiam appellationem interpositam, & propterea non admittendam esse, nisi prius appellatione recepta, velut emissa ex causa probabili, iudex superior cognoscere incipiat, ne procedat, inferiori prohibere non poterit.

Cessante causa cessat effectus, h. d.

Sed & si iudex sano usus consilio: ab eius executione desisterit, quod comminando, vel interloquendo in gravamen partis protulit, non obstante, quod ab huiusmodi comminatione, vel interlocutione pro-

a. C. si quando ext. de off. del. b. C. suscitata. ext. de in integ. restit. c. Can. cum sit. & si vero. ext. eod. d. C. concerrationi. eod. de an. e. Can. super eo. Clem. secundo. ext. eod. f. d. cap. cum sit. ext. eod. g. C. i. eod. tit. in 6.

a. C. ubi. in 6. b. Clem. 2. eod. tit. in princ. c. Clem. 2. h. fin. eod. tit. d. C. eod. tit. in 6. e. C. i. vers. u. qui. ubi. g. h. d. tit. in 6. f. Canterpostia. in princ. ext. eod. g. C. cum appellatio. eod. tit. in 6. h. C. Romana. 4. quid si obijciatur. eod. tit. in 6. i. C. cum cessante. ext. eod. tit.

caum fuerit, ne processu negotii frivolis occasionib. retardetur, in causis cognitione liberè procedere poterit.

Iudex à quo compellere non potest appellansem à gravamine ipsius revocationem probare, licet citare possit ad ipsius revocationem audiendam, qua facta in causa procedere poterit, ejus contumacia non obstante, ac si nunquam appellasset. h. d.

Sed à videamus, an jus dicenti obtemperare tenearis, à quo propter gravamen, quod tibi illatum asseris, appellaveris, si tibi is ad docendum de gravamine, & si de ipso liquerit, ad ejusdem revocationem audiendam terminum præfixerit: & sanè cum id ipsum à iudice perspicendum sit, nec coram eo de gravamine docere, nec etiam tanquam coram iudice (cum per appellationem ejus suspensa sit jurisdictio) comparere teneberis. Quod si tantum, ut revocationem audias, te vocandum duxerit, licet non compares, ipse tamen in termino gravamen revocaverit, perinde in causa procedere poterit, ac si appellatio nunquam fuisset interposita.

Potes appellansem ab interlocutoria panitere, & facere ut prior iudex cognoscat: sed appellatio sunt reficienda expensa, quas si fecerit eo appellansem. h. d.

Ac veluti in potestate iudicis gravamen revocantis positum est, non obstante appellatione causam resumere: sic contra, si is, qui vocem appellationis emisit, b, cuius adhuc nemini est demandata cognitio, petierit, tum ad iudicem, à quo provocavit, rursus causa remittatur, id est alterius partis contradictione minime obstante indulgendum erit. Sed hoc ita, ut in legitimis expensis adversario, quas eum propter hoc fecisse contiterit, condemnetur.

Tant quam plures casus, in quibus appellations non est deferendum. h. d.

Non omnis ergo appellatio indistinctè recipienda erit: nam sive adeo sit vaga, & generalis, ut incertitudinem afferat, sive quod omisso medio sit interposita, à parte opponatur, causa non devolvitur. Idem juris est, si super notorio crimine, vel de quo quis in iure confessus fuit, provocetur: nec enim ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentie est appellationis remedium institutum.

Regulariter non appellat à correctione sui prælati. Nec à iudice seculari sed Apostolice, nisi subditio appellatur ad Papam. Et quis non desit legitime appellationi puniatur. h. d.

Et idè nec regulares, cum pro aliquo excessu corrigendi fuerint, contra regularem prælati sui, vel capituli disciplinam appellabunt, sed quod sibi pro salute iungitur, humiliter suscipient: sed nec tunc appellationi deferendum erit, cum à seculari iudice, qui temporali sedis Apostolicæ jurisdictioni non subicitur, ad Apostolicam appellatum fuerit: & aliis quibusdam casibus. Alioquin is, qui legitime appellationi etiam de minima causa interposita non detulit, Canonice poenis coercendus erit.

Appellans ab ordinario potest coram eodem super alia causa conveniri. h. d.

Licet autem provocatione Canonice à partibus interfecta, iudicis, à quo appellatum fuit, officium in illa quidem causa penitus conquietat, si d tamen is, qui ab ordinario appellavit, super alia causa coram eodem conveniatur, præsertim pro gravi & manifesto crimine appellationis obtentu, quo minus Canonice censura puniatur, effugere non potest.

Innovata per iudicem post diffinitivam sententiam, à qua appellatum fuit, revocantur statim per iudicem Apostolicum, etiamsi ante appellationem fuerint innovata. h. d.

Necessaria ergo à diffinitiva sententia appellatione, non solum post eam innovata e debent per iudicem

a C. si à iudice. eo. tit. in 6. b Ca. interposita. §. ille. ext. eod. tit. c. C. si duob. §. si. extr. eo. tit. d. Can. ad hoc. ext. eo. §. c. præsertim. d. primo. eo. tit. e. C. non solum. eo. tit. in 6.

appellationis penitus & ante omnia revocari: (exceptis tamen casibus, in quibus iura post sententiam prohibent appellare) sed etiam ea omnia, quæ medio tempore inter sententiam, & appellationem contigerit innovari, perinde ac si post appellationem innovata fuissent.

Attentata post appellationem diffinitivam non revocantur, nisi primò de veritate confiterit, vel nisi post inhibitionem debito modo factam attentata fuerint. h. d.

Illa a verò, quæ post appellationem interpositam ante diffinitivam sententiam innovantur, donec appellationis causam veram esse contiterit, revocari non debent, nisi iudex appellationis, postquam sibi contiterit, per appellationem emissam ex causa probabili fore ad se negotium devolutum, inhibeat Canonice iudici, à quo appellatum fuit, ne procedat: tunc enim, quidquid post inhibitionem huiusmodi fuerit innovatum, est per appellationis iudicem ante omnia in statum pristinum reducendum, licet eandem causam non esse veram contingat.

Non refert, quid ex æquopollentibus fiat, & facta plus operantur, quam verba. h. d.

Appellasse autem dicitur non solum is, qui vocem appellationis emisit, sed etiam qui aliquo indubitato facto provocandi propositum declaraverit. Vnde rescriptum b est, eum, in quem post iter ad sedem Apostolicam arreptum excommunicationis sententia ab ordinario promulgata fuerit, excommunicationis vinculo non teneri, quasi appellatione pendente lata fuerit: cum plus sit factum, quam verbo provocare. Idem & in eo responsum est c, qui licet ex simplicitate fortè verbum appellationis non expresserit, se tamen & Ecclesiam suam, cum molestaretur, Romani Pontificis protectioni subicit.

Iustus metus excusat adeo, quod non appellans habetur pro appellante, si fuerit protestatus, & causas appellationis expresserit. h. d.

Is quoque d, quem quò minus appellaret, iustus metus impedit, ad appellationis beneficium convolvatur reputabitur, dum modò infra tempus, quo licet provocatur coram iudice, à quo appellasse vellet, vel si ipsius copiam habere nequiverit, coram probatis viris contestatione super hoc proposita causas appellationis expresserit.

Sufficit appellare coram majori parte iudicum. Et omnium actuum intimatio parti appellatae est facienda. h. d.

Quòd e si à pluribus iudicibus appellandum fuerit, quia non semper facile eorum præsentia simul haberi possit, coram majori parte ipsorum appellare, & Apostolos separatim petere licebit, valebitque hæc appellatio perinde, atque si coram omnibus interposita fuisset: omnium tamen subsecutorum appellato ignorantia intimatio legitime facienda erit.

Si unus ex pluribus appeller, & obtineat in causa appellationis, prodest victoria consortibus, si sit idem negotium, & causa. h. d.

Idem ex contrario f, si plures sententia condemnati fuerint, & unus solus ad appellationis beneficium convolvaverit, istius victoria cæteris quoque suffragabitur, si communi iure juventur, idemque negotium & eadem causa defensionis existat.

Si per rescriptum committantur plures articuli connexi, & in uno removeatur appellatio, intelligitur remota etiam in aliis. h. d.

Tam dubitari poterit, si ex pluribus g articulis unis precibus comprehensis in uno tantum contingat appellationem veteri, utrum appellatio teneat, si super aliis provocatum fuerit: & cum delegatis hæc sit intentio,

a D. e. non solum. §. illa. eo. tit. in 6. b C. dilecti filii el. secundo. ext. eod. tit. c. Cad. audientiam. ext. eod. tit. d. C. fin. extr. eod. e. Clem. 1. eod. tit. f. Cap. pen. extr. eod. tit. g. C. secundo requisit. ext. eod. tit.

ut de omnibus articulis, qui in precibus ponuntur, justitia suum consequatur effectum, in omnibus appellatio interdita intelligitur. Vnde nihil intererit, utrum appellatio inhibeat in primo, an in secundo: in medio, an in fine. Sed hoc ita intelligi oportet, si capitula connexa fuerint: ceterum a quoties clausula, per quam appellacionis remedium tollitur, in medio literarum ponitur, si sunt plura negotia se minimè contingentia, tantum præmissa complectitur, nisi forte & in fine literarum prædicta clausula iteretur.

Appellari potest, si locus non tutus partibus assignatur, vel sententia contineat manifestam iniquitatem, etiam si sit rescriptum appellatione remota. h. d.

Interdum etiam non obstante prohibitione appellari poterit, ut decretum est in *b. eo*, qui per delegatos iudices in iudicium ad locum non tutum vocatus fuerit: nisi enim locum idoneum iudices assignent, non erit propterea appellacionis remedium interclusum, quod appellacione remota procedi debere mandatum fuerit. Idem etiam obrinet, cum sententia fertur iniqua: licet enim causa appellacione remota commissa fuerit, sententiæ tamen stari non debet, si iniquitatem contineat manifestam.

Lapso anno, & ex causa biennio appellatio est deferta. h. d.

Illud tam iudiciali appellacioni, quam ei, quæ extra iudicium interponitur, commune est, quod e huiusmodi appellacionibus annus, & ex iusta causa biennium à die appellacionis interpositæ indulgetur: quo temporis spacio & prosequi, & finire appellacionis causam compellendi erunt: alioqui si per negligentiam appellantis hoc temporis spaciū fluxerit, adeo causa deferta censetur, ut etiam si appellans ipse cum appellato, aut appellatus etiam per se, & principaliter prosequatur, non propterea minus in rem iudicatam censetur transisse sententia à qua fuerit appellatum.

Toni casus, quibus tempus ad prosequendum non currit. h. d.

Quandiu tamen per compromissum, vel aliâ de partium expresso consensu differitur prosecutio, tempus ad prosequendam appellacionem ab homine, vel à iure præfixum minimè currit appellanti, nisi forte iudex ex dilacione periculum imminere videns, in illa procedi præciperet.

Tempus datum à iure ad prosequendam appellacionem, potest breviori per iudicem ex causa. h. d.

Et licet anni, vel biennii spaciū appellacionibus indulgetur, poterit tamen iudex à quo, secundum locorum distantiam, personarumque & negotii qualitatem brevius tempus moderari, intra quod si is, qui appellavit, causam appellacionis non fuerit prosecutus, tenebit sententia. Coget ergo iudex partes appellacione non admittit, ut vel appellacionem interpositam prosequantur, vel eorum eo iuris pareant æquitati.

Quando periculum est in mora, debet iudex breviori terminum prosequenda appellacionis. h. d.

Superior quoque iudex si ex dilacione viderit imminere periculum, potest & debet neutro appellacionem prosequente, ut periculum evitetur, occurrere: puta si à sententia lata super confirmatione alicujus electi provocatum fuerit, & utraque pars velit etiam ad annum appellacionis prosecutionem differre, potest utique, imò debet is, ad quem appellatum fuit, providè terminum moderari, ne diu gregi dominico cura pastoris desit.

Interdum ad prosequendam appellacionem datur plus, quam biennium. h. d.

a C. inquisitionis tua. ext. cod. ti. b Ca. ex part. tua. el. primo. ext. cod. ti. c Ca. cum si Romana. ext. eo. ti. can. & qui. 2. quæst. 6. * Clem. pen. de appellat. d Clem. quamdiu. eod. ti. e Can. cum si Romana. ext. eod. ti. f Ca. ad hac. el. 3. ext. cod. g C. oblati. 9. superior. ext. eod.

Accidit tamen aliquando, ut non per annum, vel biennium, sed etiam ulterius causam appellacionis alicui prosequi concedatur, ut puta si quem per impotentiam a prosecutione omisisse constiterit, vel cum iudice ex proprio officio super causa electionis etiam lapso biennio cognoscere conceditur.

Parti potest sibi terminum prosequenda appellacionis breviori, non prorogare. h. d.

Parti quoque interdum sibi prosequenda appellacionis terminum præfigit. Sed cum hoc gratia litium citius expediendarum indultum fuerit, juris terminus à parte præveniri, non prorogari poterit, sicut nec in una causa tertio provocari licebit.

Confirmatio in forma communi non præiudicat appellacioni, ne laudum invalidum rborat, aut processum impedit, sed obvia si per re ab aliquo pacifice possessa. facti ut qui non possit convenire absq. mandato sedis Apostolicæ. h. d.

Offremò sciendum est, quod si sententiam appellacione suspensam, antequam ipsius appellacionis causa commissa fuerit, vel laudum contra iuris, vel compromissi formam latum Apostolico recepto in forma communi confirmari obtentum fuerit, talis confirmatio nec appellacioni præiudicium afferet, nec invalidum laudum ullo firmitatis robore muniet. Nam etiam si ante latam sententiam litigiosæ rei confirmationem ab Apostolica sede quis impetraverit, non propterea minus de causa poterit iudex cognoscere, & eam sine debito terminare. Quamquam si rem pacificè quis possiderit, cum inde confirmacionem obtinuit, non erit licitum iudici de questione postmodum exorta absq. mandato sedis Apostolicæ decernere: nisi certum sit, quod per falsi suggestionem fuerit elicit.

DE RESTITVTIONE IN INTEGRUM. TITVLVS XVIII.

Minor & Ecclesia restituantur adversus simulationem, etiam à sede Apostolica latam. h. d.

Ab hac autem iis, qui appellacionis remedio destituti sunt, auxilio restitutionis in integrum succurritur, sed nec omnibus, nec semper, nec ob omnibus. Minor igitur & Ecclesia, si se prolatione sententiæ graviter læsos conquerantur, & appellandi temporis iam fluxerint, restitutionem in integrum impetrare poterunt. Quod quidem adeo obtinet, ut etiam si ab Apostolico e sententia lata fuerit, non propterea magis in integrum restitutionis petitio impediatur. Nec enim negatur, à Romanæ sedis sententiam in melius posse commutari, cum aut surreptum aliquid fuerit, aut ipsa pro consideratione ætatis, & temporum, seu gravium necessitatum aliquid ordinant.

Restituitur Ecclesia adversus quavis læsionem, etiam adversus aliam Ecclesiam. h. d.

Ed si non sententia, sed vel contractus, vel confessio, vel probacionis omissione, vel temporis fluxu & Ecclesia læsa fuerit, restitutio indulgenda erit: nec solum contra privatos homines, sed etiam adversus aliam Ecclesiam.

Beneficium restitutionis in integrum non indulgetur, nisi intra quatuor annos, si non subsit aliqua rationalis causa, ut dictum spaciū prorogetur. h. d.

Ed si sive sententia, sive contractus, vel aliter læsam præterdat Ecclesia, & propterea se ad beneficium restitutionis in integrum admitti postulet, si quadriennii spaciū à die læsionis lapsum fuerit, amplius restituitenda non erit, nisi prævaricationis, vel manifeste

a Cap. ex ratione. ext. eo. b C. i. sa. ex litteris. c. sig. ext. cod. c Can. tum ex lit. eo. ti. ext. d d. c. tum ex lit. 8. no. vers. profertim. e Can. i. ext. cod. f Can. 2. eo. ti. no. 6. g Clem. un. an. h Ca. auditu. extrava. g. eod. tit. i Can. i. eod. tit. an. 6. fraudis

fraudis probetur super hoc intervenisse commentum, aut alia causa subsistat, quae iudicem ad hoc beneficium concedendum movere debeat. Et a si tempore laeta asseratur, non fiet restitutio, nisi ad tantum temporis, in quantum se laetam esse legitime probaverit.

Restitutio in integrum, semel negata non conceditur amplius, etiam in alio iudicio, nisi duobus casibus hic contentis. h. d.

Quod si semel b restitutio in integrum in alio iudicio denegata fuerit, praeter quam ad appellationem omnimodam, non erit eidem amplius concedenda, nisi novis defensionibus ad huiusmodi beneficium admittenda fuerit.

Penis, qui & quando possunt de restitutione in integrum cognoscere. h. d.

Huiusmodi e verò restitutionum cause solum coram iudicibus ordinariis administrationem habentibus, vel delegatis ab eis tractari poterunt, & terminari: sive hoc ipsis delegatis specialiter demandatum fue-

a *Canon. qui. eos. tit. b. C. fin. eos. si. extr. c. C. pen. extr. ed. si.*

rit, sive commissio eis negotio, huiusmodi questionem incidere contingat. Delegati verò ab Ordinariis, qui administrationem non habent, sed tantummodo iudicandi facultatem, sive arbitri, de his causis cognoscere nequeunt, nisi coram eis incidenter mota fuerint.

Per querelam & supplicationem retractatur sententia. Et sub qua forma supplicatio porrigatur. h. d.

Per supplicationem a quoque Principi porrectam, aut per querelam appellationis remedio destitutus subveniri solet. Erit autem supplicatio intra decem dies post sententiam offerenda: quo subsecuto sententia non aliter executioni mandabitur, quam si victrix pars idoneam fidei iuramentum praeberit, tantum restituendi cum legitimis augmentis, quantum fuerit in condemnatione, si legitima retractatione sententia resolvatur. Et nisi sub hac forma supplicatio porrigatur, executio sententiae sine fidei iuramento procedet, retractationis iure illi servando, qui se gravatum putaverit, ut intra biennium supplicare valeat.

a *Gl. in vers. supplicavit. c. ex. l. extra. extr. av. eo. 10.*

FINIS LIBRI TERTII.

INSTITUTIONUM
JURIS CANONICI.
LIBER QUARTUS.

DE ACCUSATIONIBUS, DENUNCIATIONIBUS, ET INQUISITIONIBUS.

TITULUS PRIMUS.

Criminalia Iudicia non habent aliquid simile cum Civilibus. Et instituantur per Accusationem, Denunciationem, & Inquisitionem. Et accusationem inscriptio, denunciationem charitativa monitio praecedere debet. hoc dicit.

CRIMINALIA Iudicia nihil semè simile habent cum ceteris Iudiciis, de quibus proxime locuti sumus: magneque diversitas eorum est, & in institutis, & in exercendis. Instituantur autem aut per Accusationem, aut per Denunciationem, aut per Inquisitionem. Per Accusationem, cum solenni praecedente inscriptione a per Accusatorem Rei crimen ad Iudicem deferatur. Per Denunciationem, ut cum nulla praecedente inscriptione, sed tantum charitativa monitione ad Iudicem notitiam crimen deducitur. Ideo autem, cum in modum Accusationis crimen objicitur, est inscriptio ne-

cessaria, non cum in modum Denunciationis: quoniam ad depositionem instituitur accusatio, sed ad correctionem est denuntiatio faciendae.

Accusator non probans obiectum crimen, tenetur ad poenam rationis, nisi suam innocentiam purgaverit: & interim dum purgat, est suspendendus. h. d.

Accusator igitur, si legitimis destitutus sit probationibus, eam poenam a debet incurrere, quam si probasset, reus sustinere debebat. Denunciatus verò licet ad rationem non teneatur, si tamen b in probatione deficiat, donec suam purgaverit innocentiam, & ab officio & beneficio suspendendus erit: ut ceteri simili poena perterriti ad aliorum infamiam facile non prosiliant.

a *Canon. qui. crimen. 2. qu. 1. 1. & c. super. hu. in. princ. ext. 10.*

a *Canon. qui. non. probare. 2. qu. 3. & can. qui. crimen. 2. qu. 1. 1. c. 2. ext. de. calum.*